

1944. GODINA

DVANAESTA NA VISU

SIJEČANJ—RUJAN 1944. GODINE

Obrana Visa i prepadne akcije

Prvih dana siječnja 1944. godine jedinice 12. dalmatinske brigade povukle su se sa Brača i Šolte i došle na Vis, gdje su ostale do 11. rujna 1944. godine. Na Visu je, prema tome 12. dalmatinska brigada boravila točno 254 dana.

Još u prosincu 1943. i prvih dana siječnja 1944. godine razmatrana je mogućnost da se 12. dalmatinska brigada prebaci na kopno. Međutim, od toga se odustalo sredinom siječnja kada je sa Visa u sjevernu Dalmaciju prebačena 13. dalmatinska brigada, a 12. je i dalje zadržana u sastavu 26. divizije.

Za obranu na Visu, 12. brigada je dobila zapadni i sjeverozapadni dio otoka, i to prostor: isključno Vis—Komiža—Kostima i taj je sektor jako utvrdila za odsudnu protudesantnu obranu, realizirajući time, zajedno s ostalim jedinicama NOVJ koje su bile na Visu, historijsku odluku vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Josipa Broza Tita donesenu 20. siječnja 1944. godine *da se Vis brani*. Radeći na utvrđivanju položaja, borci i starješine pokazali su visoku političku svijest i odlučnost da se Vis pretvori u drugi Kronštat. To je bila deviza svih pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta na Visu.

Skoro puna četiri mjeseca 12. brigada je na Visu intenzivno radila na vojnom učvršćivanju, podizanju borbene i političke sposobnosti, na jačanju borbenih redova u moralnom pogledu, razvijajući intenzivan politički rad i kulturno-zabavni život. Partijska i skojevska organizacija bile su pokretači cjelokupne vojne, političke i kulturno-zabavne aktivnosti. Na tim poslovima intenzivno su radile komande i štabovi. Borci i starješinski kadar bili su na nivou zadatka dobivenog od Vrhovnog komandanta da se Vis odbrani, uvijek spremni da, ako zatreba, i svoj život dadu.

Od sredine travnja 1944. godine prestaje tzv. mirni period i počinju prve desantno-prepadne borbene akcije jedinica 12. dalmatinske brigade. Akcije se izvode samostalno ili u zajednici s ostalim brigadama 26. divizije. One su bile usmjerene protiv njemačkih snaga na Korčuli, Braču i Šolti. Te akcije traju sve do početka rujna 1944, dok nije započela završna ofenziva jedinica 8. korpusa za konačno oslobođenje Dalmacije.

Prvu veliku borbenu akciju izvela je vrlo uspješno 12. brigada sa svojim 1. i 4. bataljonom i minobacačkom četom na Korčuli 22. i 23. travnja, kada je 1. bataljon oslobodio Vela Luku, a 4. bataljon u zajednici sa dijelovima 1. i 11. dalmatinske brigade uništio njemačku posadu u Blatu. Tada je 12. brigada imala 5 mrtvih i 33 ranjena borca i rukovo-

dioca. Za ovaj uspjeh uslijedila je pohvala vrhovnog komandanta maršala Tita, komandanta savezničkih snaga u Sredozemlju generala Vilsona i Štaba 26. divizije. To su i prve pohvale koje su dobile jedinice 12. dalmatinske brigade sa najvišeg mjesta, od vojno-političkog rukovodstva nove Jugoslavije, najvišeg savezničkog komandanta u Mediteranu i od Štaba 26. divizije.

Vrijedna je pažnje i akcija koju je izveo 3. bataljon 12. brigade na Šolti 10. svibnja zajedno sa 1. dalmatinskom NOU brigadom. Tada su neprijatelju nanesen veliki gubici u Grohotama i Rogaču. U toj borbi hrabro je poginuo komandant 3. bataljona poručnik Ivan Ivo Dragobratović iz Metkovića. Na bojištu je još poginulo 13 boraca, a 6 je stradalo na bolničkom brodu »Marin II«, koji su potopili njemački torpedni čamci na ulazu u višku luku. Na Šolti je ranjeno 17 boraca 3. bataljona. Bile su to prve veće žrtve koje je do tada imala 12. brigada.

Desantni prepad na Brač, izveden sa svim jedinicama 12. brigade od 2. do 5. lipnja 1944. godine — prva je velika borbena proba cijele brigade. U toj akciji učestvuju sve jedinice 26. divizije, tu su i savezničke kopnene, pomorske i zračne snage. Ali 12. brigada dobija najteži zadatak, a to je ujedno i najvažniji dio njemačkog fronta koji je trebalo napasti i likvidirati — Vidova Gora, i utvrđeni njemački položaji između Nerežišća i Vidove Gore. Treći bataljon 12. brigade 3. lipnja je zauzeo Vidovu Goru. Neprijatelj je između Nerežišća i Vidove Gore pretrpio velike gubitke. Na Braču je 12. brigada imala 33 poginula i veliki broj ranjenih — 118. Cilj operacije je ostvaren — njemačka komanda morala je smanjiti pritisak na jedinice oko Vrhovnog štaba NOV i POJ u drvarskoj operaciji, angažirajući znatne snage prema srednjoj Dalmaciji i bojeći se našeg i savezničkog desanta na dalmatinskoj obali. Ovo je olakšalo vrhovnom komandantu maršalu Titu da se lakše probije do Kupreškog polja i dođe na Vis. Divizija se vraća na Vis, a 12. brigada na svoje ranije položaje od Visa do Komiže i Kostime.

U borbama na Korčuli i Šolti, a naročito na Braču kalili su se pripadnici 12. brigade, sticana su dragocjena ratna iskustva, koja će kasnije biti pretočena u praksu za vrijeme završnih operacija za oslobođenje Dalmacije.

Od lipnja do kraja kolovoza 1944. godine jedinice 12. brigade nastavlja s borbenom aktivnošću na Braču i Šolti. To su desantni prepadi manjeg intenziteta, obično zasjednog karaktera, ali vrlo značajni, jer je tako uznemirivan i iscrpljen neprijatelj, lomljena mu je volja za otporom i stvarani su uvjeti za veće akcije. Zasjedne akcije na Braču i Šolti izvođene su skoro svakodnevno, načelno manjim snagama — od voda do čete, ali iz svih bataljona brigade, najčešće u zajednici s borcima Bračkog partizanskog odreda i uz punu pomoć i podršku rukovodstva i organizacija, kao i pojedinih pripadnika NOP-a. Zasjedna dejstva su izvođena iznenadno, na brzinu, snažnim udarom po neprijateljskoj koloni, obično koncentracijom automatske vatre i jurišem, tako da su uvijek postizani zapaženi rezultati. Nadme, u lipnju, srpnju i kolovozu na Braču i Šolti izvedeno je oko 15 prepadnih akcija zasjednog oblika u kojima su, prema

nepotpunim podacima, ubijena 123, zarobljeno 35 i ranjeno 28 njemačkih vojnika, dok su gubici 12. brigade iznosili 7 poginulih i 10 ranjenih boraca i starješina. Među najzapaženije zasjedne akcije ubrajaju se, svakako ome, što su izvedene između Ložišća i Dračevice 14. lipnja, kod Mirca 3. srpnja, i 3. kolovoza, blizu Supetra 9. kolovoza, kod Grohota 11. kolovoza, ponovno kod Supetra 13. kolovoza i kod Nerežišća 24. kolovoza, kada je ubijeno 37 a ranjeno 13 njemačkih vojnika. To je ujedno bila i posljednja prepadna akcija izvedena na Braču i Šolti, a neposredno prije početka ofenzive za oslobodenje srednjedalmatinskih otoka.

Posebno poglavlje u historiji 12. brigade na Visu predstavlja period od 7. lipnja 1944, kada je tamo iz Drvara stigao vrhovni komandant NOV i POJ i predsjednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije maršal Josip Broz Tito, kada su se na Visu našli CK KPJ, AVNOJ n druga najviša vojno-politička rukovodeća tijela nove Jugoslavije, kao i savezničke vojne misije koje su se nalazile kod Vrhovnog štaba. Borci i starješine 12. brigade, zajedno s ostalim jedinicama 26. divizije i Mornarice NOVJ, dobili su častan ali vrlo odgovoran zadatak — da brane i obrane vrhovnog komandanta maršala Tita i taj su zadatak časno izvršili, čime se mogu ponositi. Posebna čast je pripala 3. bataljonu 12. brigade kada je 15. kolovoza postrojio jednu četvu na viškom aerodromu i pozdravio dolazak maršala Tita poslije njegovog sastanka u Napulju s britanskim premijerom Vinstonom Čerčilom. O tome je politički komesar 2. čete 3. bataljona, u napisu »Vidio sam Tita« pored ostalog zapisao: »Srce mi sve jače lupa. Dolazi Tito. Pozdravlja nas gromkim 'Smrt fašizmu!'. Odgovaramo glasno 'Sloboda narodu!' Pratimo ga pogledom, gutajući svaki njegov pokret koji nam je postao toliko drag. Iako mu je kosa sijeda, iako godine govore o njegovoj starosti, ipak je on mlad, okretan. Na licu mu je stalno osmijeh pun blagosti, koji se naročito javlja onda kada govori. Njegov glas nas vodi ka pobjedi!«⁴³

Krajem kolovoza vrhovni komandant maršal Tito na Visu je pozvao komandanta i komesara 26. divizije — Božu Božovića i Duška Korača i saopćio im svoje naređenje, da otpočnu sa neposrednim pripremama za prelazak u opću ofenzivu za oslobodenje srednjedalmatinskih otoka. Nastupili su opći povoljni uvjeti za početak završnih operacija za oslobodenje Dalmacije. Operativna grupacija Vrhovnog štaba već je prešla u ofenzivu u prodoru u Srbiju, a 8. korpus imao je zadatak da oslobodi Dalmaciju. Na Visu se nalazila glavna ofenzivna grupacija 8. korpusa, i to: 26. divizija sa četiri brigade (1, 11. i 12. dalmatinska i 3. prekomorska brigada), pa 1. tenkovska brigada sa 56 lakih tenkova, Artiljerijska grupa 8. korpusa i druge pomoćne jedinice. Na viškom aerodromu već se nalazi detašman 1. eskadrile NOVJ. Tu je i glavna snaga Mornarice NOVJ. Sve je bilo pripremljeno za početak ofenzive za oslobodenje srednjedalmatinskih otoka.

Dvanaesta dalmatinska brigada 11. rujna potpuno je napustila otok Vis i prebacila se na Brač. Počele su završne borbe za oslobodenje Dalmacije.

Evo sada najznačajnijih događaja iz povijesti 12. dalmatinske brigade 26. divizije za vrijeme njenog boravka na Visu od prvih dana (siječnja do 11. rujna 1944. godine.

Vis pretvoren u neosvojivu tvrđavu

Brigada se 2. siječnja na Braču i Šolti priprema za odlazak na Vis.

U toku noći 1/2. siječnja 4. pomorsko-obalski sektor poslao je pet brodova u Bol, a jedan u Milnu radi prebacivanja dijelova 12. dalmatinske brigade na Vis.

Tokom noći 2/3. siječnja sa četiri broda iz Milne na Vis je prebačeno 600 ljudi iz zbjega, iz Bola 400 boraca 12. dalmatinske brigade i 200 ljudi zbjega, a iz Stomorske 100 ljudi zbjega.

3. siječnja

U protekle dvije noći na Vis su sa Brača i Šolte prebačene sve jedinice 12. brigade. Među posljednjima je u Komižu 3. siječnja ujutru stigao 3. bataljon 12. brigade.

Na otocima Braču i Šolti ostali su samo slabiji dijelovi 1. i 2. bataljona 12. brigade, koji su se 12. siječnja priključili matičnim jedinicama na Visu.

U Kostrini na Visu Stab 12. dalmatinske brigade izdao je zapovijed za obranu brigadnog sektora otoka Visa. Obrambeni rejon 12. brigade obuhvaćao je sjeverni i zapadni dio Visa i to: isključno Vis, uključno Komiža a po dubini otoka selo Kostimu. Raspored brigade bio je sljedeći:

Prvi bataljon nalazio se u obrambenom rasporedu u rejonu Oključna. Brani pojas morske obale isključno uvala Rogačić do uvale Blišćevac. Dvije čete su na obali, a treća, Stab bataljona i prateći vod u Oključni;

Četvrti bataljon nalazio se u obrani morske obale od uvale Blišćevac do Komiže, sa dvije čete na morskoj obali, a jedna četa, prateći vod i Stab bataljona u Rudine, gdje su bili bataljonsko previjalište, intendantura i rezervna municija;

Drugi bataljon drži položaje od crkve sv. Gospe sjeverozapadno od Komiže uključno do rta Stupište. Na položaju se nalaze dvije čete i prateći vod. Jedna četa sa sjedištem u Komiži, a druga na Stupdštu, na sredini između Kupinovca i Klačine. Jedna četa se nalazi u rezervi u južnom dijelu Komiže. Stab bataljona je u Komiži;

Treći bataljon nalazi se u brigadnoj rezervi u selu Kostima. Tu je i prateća četa brigade.

Štab brigade i brigadno previjalište su u selu Kostimi. Tu se nalazi i rezervna municija brigade, dok se intendantura brigade nalazi u Komiži.

Bataljoni su dobili točne zadatke za obranu obale, linije položaja, o načinu fortifikacijskog uređenja i za postupak u slučaju njemačkog desanta na Vis.⁴⁴

Fortifikacijsko uređenje položaja bilo je ovakvo: prednji kraj obrane nalazio se na morskoj obali izgrađen u sistemu poljske fortifikacije. Na svakoj isturenoj točki i rtu nalazio se jedan ili više bunkera s automatskim i teškim oruđima. Drugi položaj bio je izvučen malo dalje od obale, a na istaknutim visovima organizirana je kružna obrana sa nizom rovova, saobraćajnica i bunkera. Na svim pristupačnim dijelovima obrambenog rejonu postavljeno je više redi bodljikave žice, te protupješadijske mine. U svim uvalama, u kojima su postojale mogućnosti za desant, postavljene su bačve s naftom i benzinom, spremne da se aktiviraju u slučaju nailaska neprijatelja. Na tim poslovima naročito je bio angažiran minerski vod prateće čete brigade. Tako su četni i bataljonski obrambeni rejon postupno izgrađeni u fortifikacijskoj formi. Naličilo je to na pravu pozicijsku obranu, a sve skupno je činilo jednu neosvojivu tvrđavu.

Obrambeni rejon brigade nije se mijenjao tokom cijelog njenog boravka na Visu, sve do 11. rujna 1944. kada je prešla u napad na Braču i Šolti. Početni raspored bataljona se mijenjao.

3/4. siječnja

Sa Visa je prebačena na Dugi Otok 1. i 2. prekomorska brigada, odakle su 7/8. siječnja iskrcane na kopno u predjelu Draga kod Biograda.

4. siječnja

Stab 26. divizije javio je Stabu 8. korpusa, da su na Braču i Šolti ostavljena dva bataljona odreda — ukupno 400 boraca, da se na Hvaru još nalazi 11. dalmatinska brigada sa četiri bataljona i da se na Visu nalazi 1, 12. i 13. dalmatinska brigada s Orjenskim odredom, jednim bataljonom 11. brigade i jednim bataljonom Viškog odreda.

8/9. siječnja

U toku noći neprijateljski brod otvorio je vatru na položaje 2. bataljona 12. brigade u Komiži. Tom prilikom je ranjen Dinko Mišetić iz prve čete 2. bataljona.

10. siječnja

Referent saniteta 12. brigade dr Silvijo Altaras (njegov je zamjenik bolničar Rubonjoli) javlja referentu saniteta 26. divizije:

»Sada se mirne duše može reći da je vojska prilično dobro odjevena i obučena. Smještaj ne zadovoljava, jer su zgrade poluotvorene i vlažne. Osim toga najveći dio vojske je po položajima i spava po pojatama. Pitanje pravilne higijene je zasada teža stvar.«⁴⁵

12. siječnja

U toku noći 12/13. siječnja, između tri i četiri sata ujutru neprijatelj u jačini od oko 500 ljudi iz 2. bataljona 893. puka njemačke 264. divizije iskrcao se u Maslinici na Šolti sa dvije motorne peniše i dvije torpiljarke.

Još krajem prosinca 1943. njemačka 264. pješadijska divizija koncentrirala je dijelove svog 893. puka na prostoru Split—Trogir radi desanta na Šoltu.

Dijelovi 12. brigade i Bračko-šoltanskog odreda sa Šolte su se ranije povukli na Vis. Na Šolti isu ostali samo manji dijelovi, koji nisu prihvatili borbu.

U toku noći 12/13. siječnja neprijateljske snage su se iskrcale na Brač, i to: dva bataljona 738. puka njemačke 118. lovačke divizije. Ovaj puk se još krajem prosinca 1943. koncentrirao na prostoru Omiš—Makarska radi desanta na Brač. Na Braču je neprijatelju pružen slabiji otpor, koji je trajao samo jedan dan. Na Braču se osniva Brački odred u jačini od oko 80 boraca. On je ostao na Braču i nastavlja s pružanjem otpora, prikupljanjem podataka i izvođenjem atentata i diverzija/⁶

13. siječnja

Štab 8. korpusa naredio je novo numeriranje dalmatinskih brigada. Prema toj naredbi sve dalmatinske brigade će se ubuduće zvati prema broju redosljeda u diviziji. Prema toj naredbi 12. dalmatinska brigada postala je 3. brigada 26. divizije, jer je 1. dalmatinska postala prva, a 11. dalmatinska postala je druga brigada 26. divizije. Ova naredba je počela funkcionirati 24. veljače 1944, a ukinuta je 26. lipnja 1944, kada 3. brigada 26. divizije ponovno dobija naziv — 12. dalmatinska brigada.

14. siječnja

Oblasni komitet KPH za Dalmaciju javio je Štabu 8. korpusa: »Tri-naesta brigada će se prebaciti na kopno. Mišljenja smo da 12. brigada ostane, jer je neophodna u obrani Visa«.

Toga dana sedam njemačkih aviona bombardiralo je višku luku. Oštećen je motorni jedrenjak »Marijan« iz 4. pomorsko-obalskog sektora.⁴⁷

16. siječnja

Na Vis je uz suglasnost maršala Tita, stigao britanski 2. komando (Commando) odred jačine 444 vojnika — poznati komandosi za izvršavanje specijalnih zadataka. Odred je imao šest trupova (Troup), nižih taktičkih jedinica. Bio je smješten u Komiži i Visu. Komandant 2. komando odreda bio je potpukovnik Džek Čerčil (Jack M. T. F. Churchill) koji je ujedno bio i komandant savezničkih snaga na Visu.

Dana 28. veljače na Vis se iskrcao kompletan britanski 43. mornarički komando odred, a 15. ožujka Štab britanske 2. brigade za specijalnu namjenu, čiji je komandant bio pukovnik Tom Cerčil, a ujedno je bio i komandant svih savezničkih snaga na Visu. Džek i Tom Cerčil su braća, ali nisu u srodstvu s britanskim premijerom Vinstonom Čerčilom (Churchillom).

16/17. siječnja

Na kopno je sa Visa te noći prebačena preko Kornata kod Pakoštana 13. dalmatinska brigada s Orjenskim partizanskim odredom.

20. siječnja

Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Josip Broz Tito poslao je depešu Štabu Mornarice NOVJ u kojoj naređuje da se *brani otok Vis*. Tim su prekinuta razmišljanja u Štabu 8. korpusa i Glavnom štabu Hrvatske u odnosu prema Visu — da li ga braniti ili napustiti. Tito je naredio da se za obranu Visa angažiraju 26. divizija sa 1., 11. i 12. dalmatinskom brigadom i Mornarica NOVJ, kao i savezničke snage.⁴⁸

Odluka maršala Tita da se brani otok Vis imala je historijsko značenje ne samo za obranu Visa, već i krupno vojno i političko značenje za izgradnju nove Jugoslavije u cjelini.

30. siječnja

Organizacija saniteta 12. brigade. Brigadna i bataljonska previjališta raspoređena su po seoskim kućama. Sve čete imaju četne bolničare, svaki bataljon referenta i zamjenika. Svaka četa po dva nosila. U brigadi i bataljonima postoje apotekarski pomoćnici i higijenske ekipe od po četiri partizanska bureta za parenje rublja. Kroz brigadno previjalište od 10. prosinca 1943. do 30. siječnja 1944. prošlo je 388 bolesnika, od kojih tri sa zaraznim bolestima. Brigadno previjalište i dalje je u Kostimi.

Kraj siječnja

Sa dužnosti sekretara SKOJ-a 12. brigade otišao je Nikola Tomić, a na njegovo mjesto je došao Ivo Marković — Čiča.

31. siječnja

Štab 26. divizije je naredio: »Četa 12. brigade, koja se nalazi na osiguranju luke Rogačić stavlja se pod komandu 1. dalmatinske NOU brigade sve dotle dok se divizija nalazi na Visu i prijeti neprijateljsko iskrcavanje na Vis ..

Siječanj

Tokom siječnja brigada utvrđuje obrambene položaje u dodijeljenom sektoru obrane otoka Visa. Štab brigade i štabovi bataljona angažirani su, kao i partijska organizacija, na učvršćenju jedinica. Bataljoni se povremeno smjenjuju na brigadnim položajima. Intenzivno se radi na fortifikacijskom sistemu obrane. Gradnja bunkera je do kraja siječnja bila uglavnom završena.

Počeli su redovna vojnička i politička obuka, kao i kulturno-zabavni rad u jedinicama. Rade škole i kursevi. U početku se u vojnoj obuci uvježbavala obrana morske obale, a onda se prešlo na obuku napadnih borbenih dejstava. Poklanja se sve veća pažnja obuci i vježbi, radi se na vojničkom načinu života, pozdravljanju, propisnom odijevanju i ponašanju.

Pri svakoj brigadi 26. divizije radio je podoficirski kurs, a pri Štabu 26. divizije oficirski kurs. Organiziran je bio i vojno-obavještajni kurs za obavještajne oficire brigada i bataljona 12. brigade. Politički rukovodioci pohađali su politički kurs i političku školu pri Štabu 26. divizije i pri Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju. Skojevski rukovodioci pohađali su politički kurs pri Oblasnom komitetu SKOJ-a za Dalmaciju, koji je radio u Kutu u Visu. Pri brigadnom previjalistu radio je bolnički kurs, a stalni podoficirski kurs radi pri Štabu brigade od svibnja 1944. godine.

13. veljače

Komandant njemačke 2. oklopne armije general Lotar Rendulic naredio je prisilnu evakuaciju lokalnog stanovništva jadranskog otočja i obale. Na osnovu te naredbe, sa Šolte je deportirano cjelokupno stanov-

ništvo. Isto tako je deportirano cjelokupno stanovništvo iz Sućurja i Bogomolja na Hvaru. Nikoga nisu ostavili, sela su opljačkali, a građevinske objekte demolirali.⁵⁰

17. veljače

Na Visu je izvršena smjena položaja pojedinih bataljona. Na osnovu te smjene iz Komiže je povučen 2. bataljon i upućen u brigadnu rezervu u Kostimu. Na njegovo mjesto u Korniju je stigao iz brigadne rezerve 3. bataljon.

21. veljače

Štab 26. divizije izdao je borbenu zapovijed potčinjenim jedinicama za obranu otoka Visa. U uvodnom dijelu zapovijedi se kaže, da je »Vrhovni štab NOV i POJ stavio u zadatak 26. diviziji da uz pomoć Mornarice NOVJ i u suradnji sa savezničkim snagama obrani otok Vis od iskrcavanja neprijateljskih trupa«. U zapovijedi se zatim kaže, »da će neprijatelj napad preduzeti sa jačim snagama, potpomognut većim brojem pomorskih tvrđava, eventualno ratnim brodovima i avijacijom. Napad će vjerojatno uslijediti na više mjesta istovremeno«, a da se za izvršenje zadatka dobivenog od maršala Tita raspolaže sa tri pješadijske brigade, tri haubičke baterije (7 haubica), jednom brdskom baterijom od 75 mm sa tri topa, 43 protukolska topa i 15 protuavionskih mitraljeza.

U zapovijedi se zatim daju sektori, 1, 11 i 12. dalmatinskoj brigadi. U opisu sektora obrane 12. brigade stoji: »12. dalmatinska narodnooslobodilačka brigada drži položaje od uvale Kupinovac uključno, gradom Komiža, preko rta Manjaremi, rta Barjaci do Velog Vrha uključno. Desnim krilom oslanja se na 1. dalmatinsku brigadu a lijevim krilom na 11. dalmatinsku brigadu«.

U dijelu zapovijedi o rasporedu snaga se kaže, da 12. brigada za obranu ima četiri pješadijska bataljona i 14 protukolskih topova. Potom se govori o rasporedu bataljona, organizaciji položaja obalne, prihvatne i glavne linije otpora i ističe da vodoVi ne smiju napustiti položaje bez naređenja štaba bataljona, čete bez naređenja Štaba brigade, a bataljoni bez naređenja štaba divizije.

Za protuavionsku obranu na sektoru 12. brigade nalazi se pet protuavionskih mitraljeza. Za obranu od padobranaca, brigadna rezerva trebala je potrebnim brojem patrola kontrolirati noću, čim se pojave neprijateljski avioni nad Visom, i to: 12. brigada Hum, pa se zatim kaže: »Padobrance treba tući dok su još u zraku, a i na zemlji, ne dozvoljavajući im da se grupiraju i dokopaju obližnjih kota, nego ih u samom polju uništ'iti...«

U zapovijedi se govori o znakovima uzbune, načinu obrane obalnom, glavnom i prihvatnom linijom, utvrđivanju i maskiranju, organizaciji veze i saniteta, saobraćaju, popuni municijom, ishrani, rasporedu pozadinskih ustanova, odnosu prema stanovništvu u slučaju neprijateljskog napada, radu i postupku savezničkih snaga i onda se kaže da će se Štab

26. divizije, Štab Mornarice NOVJ i saveznička komanda nalaziti kod sela Borovik, istočno od Huma.⁵¹

22. veljače

Naređenjem Štaba 26. divizije Vis je proglašen ratnim garnizonom, uvedena je opća mobilizacija i regulirano zbrinjavanje stanovništva.

Istog dana Štab 26. divizije izdao je drugu naredbu potčinjenim jedinicama, da se »uvodi stroga pripravnost obrane otoka Visa«. Od 19 do 6 sati ujutru, noću 22/23. veljače trajat će stroga pripravnost, jer se očekuje njemački desant.⁵²

23. veljače

U Komiži, u sali tvornice »Neptun« 3. bataljon održao je priredbu u povodu 26. godišnjice Crvene armije. Govorili su komandant brigade Borko Arsenić, komandant 3. bataljona Ivan Dragobratović i komesar Kazimir Vidan. Zborom je rukovodio Vjakoslav Tomić, borac druge čete, a recitirao Miro Jurinović. Prikazane su dvije jednočinke »Šaljivi brico« i »Špijunka«.

24. veljače

Naredbom Štaba 26. divizije tog dana 12. dalmatinska brigada mijenja naziv u 3. brigadu 26. divizije.

Krajem veljače

Skojevska i omladinska organizacija vrše pripreme za Drugi kongres USAOJ-a koji se imao održati u Drvaru prvih dana svibnja 1944. godine. Održavaju se omladinske bataljonske i četne konferencije, biraju delegati i skupljaju potpisi na historijske odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu od 29. studenog 1943. a potpisi su podneseni u Drvar na II kongres USAOJ-a.

Iz 12. dalmatinske brigade na II kongres USAOJ-a otišla su tri delegata. Nikola Anić, sekretar SKOJ-a u 4. bataljonu je iz brigade otišao 7. travnja s delegacijom omladine Dalmacije s Visa, a vratio se u brigadu 21. svibnja 1944. Drugi delegat bio je Tomislav Biočina, sekretar SKOJ-a u 1. bataljonu, koji je sa Visa otišao u ožujku 1944. i više se nije vratio u brigadu. Otišao je na novu dužnost sekretara SKOJ-a u 9. brigadu 20. divizije. Treći je bio desetar Jcsip Mardešić iz Komiže, bio je u 1. bataljonu 12. brigade.

Veljača

U toku rata pojavilo se više izdanja pojedinih četnih, bataljonskih i brigadnih listova. Međutim, najveći broj njih nije sačuvan. U veljači 1944. godine izašao je četvrti broj lista »Naš glas«, koji je uređivao kultumo-prosvjetni odbor 3. bataljona 12. brigade. Uvodnik je bio posvećen 26. godišnjici Crvene armije. Napisao ga je M. Stipišić, borac 3. čete, dok je Miro Jurinović opisao akciju Viških partizana na brdo Hum 20. kolo-

voza 1943, a Danija Botić, referent saniteta pisala je o sanitetu bataljona. List završava uputom: »Psovati, nemoralne riječi upotrebljavati, nedrugarski se odnositi — znači biti nekulturan!«⁵³

Krajem veljače — početkom ožujka

Na Vis je stigla jedna američka borbena grupa (Combat Group), jačine čete, oko 120 vojnika, sa sličnom namjenom kao i britanski Komandosi.

Veljača

U Kostimi je osnovana četa za vezu 12. brigade sa dva voda. Postojala je i radio-stanica brigade. Komandir čete za vezu je Jure Karmelić, a komesar Vjeko Milanović, dok je zamjenik komandira Luka Bogdanović, a zamjenik komesara Mate Bartičević.

Brigada sada od samostalnih jedinica ima: prateću četu, četu za vezu, brigadno previjalište, intendanturu. Ubrzo je formirana minobacačka četa brigade u zamjenu za prateću četu, da bi *ponovno* u ožujku 1945. bila osnovana prateća četa od voda minobacača i voda protukolskih topova.

5. i 6. ožujka

Na Vis je iz južne Italije stigla 3. prekomorska brigada, u jačini od 1655 boraca. Stavljena je pod operativnu komandu 26. divizije, u čiji organski sastav ulazi tek 26. lipnja 1944. godine. Od tada 26. divizija ima četiri brigade.

18. ožujka

Prema naredbi Štaba 26. divizije, pri štabovima brigada osnivaju se samostalni minersko-pionirski vodovi radi »izvođenja radova minersko-pionirske prirode«. Stručne zadatke minersko-pionirski vodovi dobijaju od Tehničke sekcije istovremeno osnovane pri Štabu 26. divizije.

20. ožujka

Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Josip Broz Tito izdao je naredbu o imenovanju novog Štaba 26. divizije. Za komandanta 26. divizije postavljen je potpukovnik Božo Božović, dotadašnji načelnik Štaba 6. ličke divizije, a za političkog komesara Dušan Korač, dotadašnji politički komesar 1. proleterske brigade. Dotadašnji vršilac dužnosti komandanta 26. divizije, koji je ujedno bio i komandant obrane otoka Visa, potpukovnik Maks Baće stavljen je na raspolaganje Glavnom štabu Hrvatske, a dotadašnji komesar 26. divizije Vojin Popović stavljen je na raspolaganje Vrhovnom štabu. Za načelnika Štaba 26. divizije postavljen je Ante Toni Biočić, a dotadašnji načelnik štaba Stanko Parmač upućen je na raspored Štabu 8. korpusa.⁵⁴

22. ožujka

U sumrak, u 18 sati i 40 minuta počelo je njemačko bombardiranje otoka Visa. Oko 14 njemačkih bombardera doletjelo je sa zapadne strane i 12 minuta bombardiralo Komižu i okolicu. U rejonu Rudine i Komiže napadnuti su položaji 4. i 3. bataljona 12. brigade. Bačeno je 151 bomba. Poginule su tri osobe i jedan britanski vojnik, a ranjeno 25 osoba. U Komiži je potpuno srušeno 27 zgrada. U 3. bataljonu oko Komiže ranjena su tri borca, među kojima i referent saniteta Danija Botić. Sve su jedinice stavljene u strogu pripravnost, jer se pretpostavljalo da će Nijemci izvršiti desant.⁵⁵

27. ožujka

Nijemci su ponovno bombardirali Vis. Tukli su i položaje 4. bataljona 12. brigade. Ranjen jedan borac (Josip Plenković).

28. ožujka

Njemački avioni su od 19,35 do 20,00 sati bombardirali Vis i istočni dio otoka. Porušeno je 6 kuća, potopljeno 5, a oštećeno 8 jedrenjaka, poginulo je 6 partizana, 6 engleskih vojnika, a ranjeno 12 osoba.

3. travnja

Iz brigadne rezerve je upućen 2. bataljon na položaj Oključna — Barjaci.

8. travnja

Štab 26. divizije javlja, da je komandant 12. dalmatinske brigade Borko Arsenić predložen za čin majora. Unapređenje je objavljeno u Biltenu Vrhovnog štaba NOV i POJ broj 37, 38, 39 za veljaču, ožujak, i travanj 1944, s ukazom od 1. studenog 1943. godine.

U istom Biltenu Vrhovnog štaba objavljena je Uredba maršala Tita o zvanjima političkih komesara NOVJ prema kojoj »politički komesari imaju rang oficira sa svim pravima koja daju odgovarajući oficirski činovi«. Tako je politički delegat voda dobio rang koji odgovara činu zastavnika, zamjenici političkih komesara čete imaju čin potporučnika, komesar čete i zamjenik komesara bataljona imaju čin poručnika, komesar bataljona i zamjenik komesara brigade imaju čin kapetana, a komesar brigade čin majora. Uredba je potpisana 22. travnja 1944. i stupila je na snagu odmah.

10 i 12. travnja

Izvođe se brigadne vježbe u pravcu Visa. Uvježbava se nastupni marš.

12. travnja

U sjedištu njemačke vrhovne komande u Bergdarfu održan je sastanak najistaknutijih predstavnika njemačke vojske pod rukovodstvom Hitlera. Posljednji put se razmatra pitanje osvajanja Visa (operacija

»Freischütz«), Nakon polemičkih tonova između komandanta njemačke mornarice velikog admirala Denica, koji je bio za to da se Vis osvoji i rajhsmaršala komandanta zrakoplovstva Geringa, koji je bio protiv, u čemu ga je podržao general Jodl, načelnik generalštaba njemačke vojske, riješeno je da se još ispitaju mogućnosti osvajanja Visa. Poslije toga Nijemci su odustali od planiranog osvajanja Visa.⁵⁶

13. travnja

Stab 26. divizije javio je Štabu 8. korpusa da je tih dana počela izgradnja viškog aerodroma, koji će biti osposobljen do 25. travnja, da će na aerodromu danju biti do tri eskadrile po 12 aviona, a noću samo četiri aparata, da na izgradnji aerodroma zajednički rade naši, engleski i američki vojnici.

17. travnja

Ujutro u 05,00 sati oko sedam njemačkih aviona bombardiralo je otok Vis. Posebno su tukli Komižu, gdje su se nalazili položaji 12. brigade. Poginuo je jedan borac (Šime Čizmić) iz 2. čete 3. bataljona 12. brigade, a ranjena su 4 borca iz 3. bataljona. U Komiži su porušene tri kuće, jedan mrtav i tri ranjena civila. Naša i saveznička protuavionska artiljerija oborile su dva njemačka aviona.

Sredinom travnja

Na Vis je stigao pukovnik Majnel (Maynell) iz 20. obalne grupe i preuzeo je komandu nad svim savezničkim snagama na Visu. Do 5. svibnja na Vis je iskrcan britanski 40. komando odred, čime su se savezničke snage na Visu povećale na oko 2.000 vojnika.

Desantni prepad na Korčulu

Vrhovni štab NOV i POJ naredio je jedinicama na Visu da poduzmu ofenzivne operacije širih razmjera protiv njemačkih snaga na srednje dalmatinskim otocima. Na osnovu Titove zapovijedi, Štab 26. divizije u suradnji sa Štabom Mornarice NOVJ planirao desantni prepad na Korčulu. U akciji učestvuju sedam bataljona, i to: 1 i 4. bataljon 12. brigade sa minobacačkom četom brigade; pa 1, 2 i 4. bataljon 1. dalmatinske te 3 i 4. bataljon 11. dalmatinske brigade. Desantni konvoj od 38 brodova Mornarice NOV, krenuo je 21. travnja i plovio u dvije kolone — sjevernu i južnu. U sjevernoj koloni nalazio se 1 i 4. bataljon 12. i 4. bataljon 1. dalmatinske brigade. Iskrcali su se: 1. bataljon 12. brigade u uvali Prapatna, a 4. bataljon 12. brigade istočno od uvale Badnjina, a u uvali Bristva iskrcao se 4. bataljon 1. dalmatinske brigade. Južnu kolonu činili su 1 i 2. bataljon 1. dalmatinske, 3 i 4. bataljon 11. dalmatinske brigade i artiljerija. Oni su se iskrcali u uvali Prižba i zapadnije od nje. Na Korčuli su se nalazila dva ojačana bataljona 750. puka njemačke 118. lovačke divizije, čija je glavnina bila raspoređena kod Vele Luke i Blata, a manji djelovi kod Smokvice, Pupnata, Korčule i Lumbarde.

Prvi bataljon 12. brigade napadao je na Velu Luku. Borbe su vođene do 15,00 sati, kada je oslobođena Vela Luka i omogućeno uplovljenje partizanskih brodova. Četvrti bataljon 12. i 4. bataljon 1. dalmatinske brigade napadali su na njemačke položaje u Blatu sa sjeverne strane, dok su od južne napadale jedinice 11. i 1. dalmatinske brigade pošto su uputile dio snaga prema Smokvici. Napad je počeo istovremeno kada i na Velu Luku, ali je glavni napad izveden 23. travnja. Četvrti bataljon 12. brigade napadao je sa zapadne strane na kotu sv. Duh (sjeverno od mjesta) i na kotu 151 zapadno od Blata. Razvile su se žestoke borbe. Zajedničkim naporom sjeverne i južne kolone, poslije nekoliko noćnih juriša neprijateljev položaj kod Blata likvidiran je do 16,00 sati 23. travnja. Naročito se istakla 1. četa 4. bataljona u osvajanju kote sv. Duh. U jurišu je hrabro poginula bolničarka Marija Katalinić, kada je pretrčavala da previje ranjenog borca.

Pošto su u potpunosti izvršile zadatak, jedinice su se iste noći počele povlačiti preko Vele Luke na Vis. Njemačka avijacija potopila je dva motorna jedrenjaka. Posljednje jedinice vratile su se na Vis noću 25/26. travnja. Nijemci su imali 436 poginulih i 459 zarobljenih. Zaplijenjeno je 8 topova i veća količina druge opreme. Gubici 26. divizije su 48 poginula i 184 ranjenih. Jedinice 12. brigade ubile su 189, a zarobile 150 neprijateljskih vojnika dok su imale pet mrtvih i 33 ranjena. Među ranjenima bio je i komandir 1. čete 1. bataljona Milan Sulić.⁵⁷

Štab 26. divizije je predložio Štabu 8. korpusa da se 1 i 4. bataljon 12. brigade proglašaju udarnim, što nije prihvaćeno, jer nije bila praksa da se bataljoni proglašavaju udarnim, nego brigade, divizije i korpusi.⁵³

Za postignuti veliki uspjeh u desantnom prepadu na Korčulu vrhovni komandant NOV i POJ maršal Josip Broz Tito pohvalio je sve borce, komandire, komandante i političke komesare jedinica 26. divizije koji su učestvovali u akciji na Korčuli i na Mljetu (na Mljetu je izveden samo desantni prepad u cilju privlačenja pažnje neprijatelja na glavne događaje koji su se odvijali na Korčuli).⁵⁹

Vrhovni komandant savezničkih snaga u Sredozemlju britanski general Vilson uputio je maršalu Titu čestitke za uspješnu borbu na Korčuli i Mljetu.⁶⁰

26. travnja

Član Vrhovnog štaba NOV i POJ Sršten Zujović, koji se tada nalazio na Visu, pismeno je izrazio zahvalnost i priznanje na uspješno izvedenu akciju na Korčuli i Mljetu Štabu 26. divizije.

Štab 26. divizije izdao je naredbu u kojoj za uspješnu akciju na Korčuli i Mljetu pohvaljuje štabove 1, 11 i 12. dalmatinske brigade, te štabove 1 i 4. bataljona 12. brigade, mitraljesce i borce i rukovodioce 1 i 4. bataljona, minobacačije 12. brigade, sanitetsko osoblje 12. i ostalih brigada, koje su učestvovala u ovim akcijama.⁶¹

Akcija na Korčuli bila je prva velika ratna pobjeda koju su u suradnji sa 1 i 11. dalmatinskom brigadom izvojevale jedinice 12. dalmatinske brigade.

1. svibnja

U povodu proslave 1. maja na viškom aerodromu održana je svečana smotra i defile 26. divizije. Bile su prisutne i jedinice 12. dalmatinske brigade.

U povodu 1. maja 1944. godine izašao je šesti broj lista »Glas Matije Ivanića«, koji je izdao kulturno-prosvjetni odbor 2. bataljona 3. brigade (12. brigade). U listu se govori o prvomajskom takmičenju u bataljonu, o II kongresu USAOJ-a i brigadnim vježbama izvedenim u

travnju, a posebno je opisan brigadni marš od Kosterne prema Zeni Glavi, zatim prema Komiži, nakon čega je svaki bataljon otišao na svoje položaje. List je donio i niz drugih zanimljivosti iz života i rada u bataljonu, a na kraju nekoliko šaljivih pričica i dosjetki.⁶²

2. svibnja

Po naređenju Štaba 26. divizije, dotadašnji zamjenik komandanta 12. brigade kapetan Josip Marinković — Bepo postavljen je za komandanta Grupe južnodalmatinskih otočkih odreda u kojoj su bili: Brački, Hvarski, Korčulanski, Mljetski, Pelješki, Dubrovački i Konavljanski partizanski odred. Grupa odreda je u kolovozu 1944. godine imala oko 200 boraca. Poslije odlaska Josipa Marinkovića iz Štaba 12. brigade nije postojala funkcija zamjenika komandanta, brigade. Ona je ponovno uvedena tek sredinom prosinca 1944. godine⁶³.

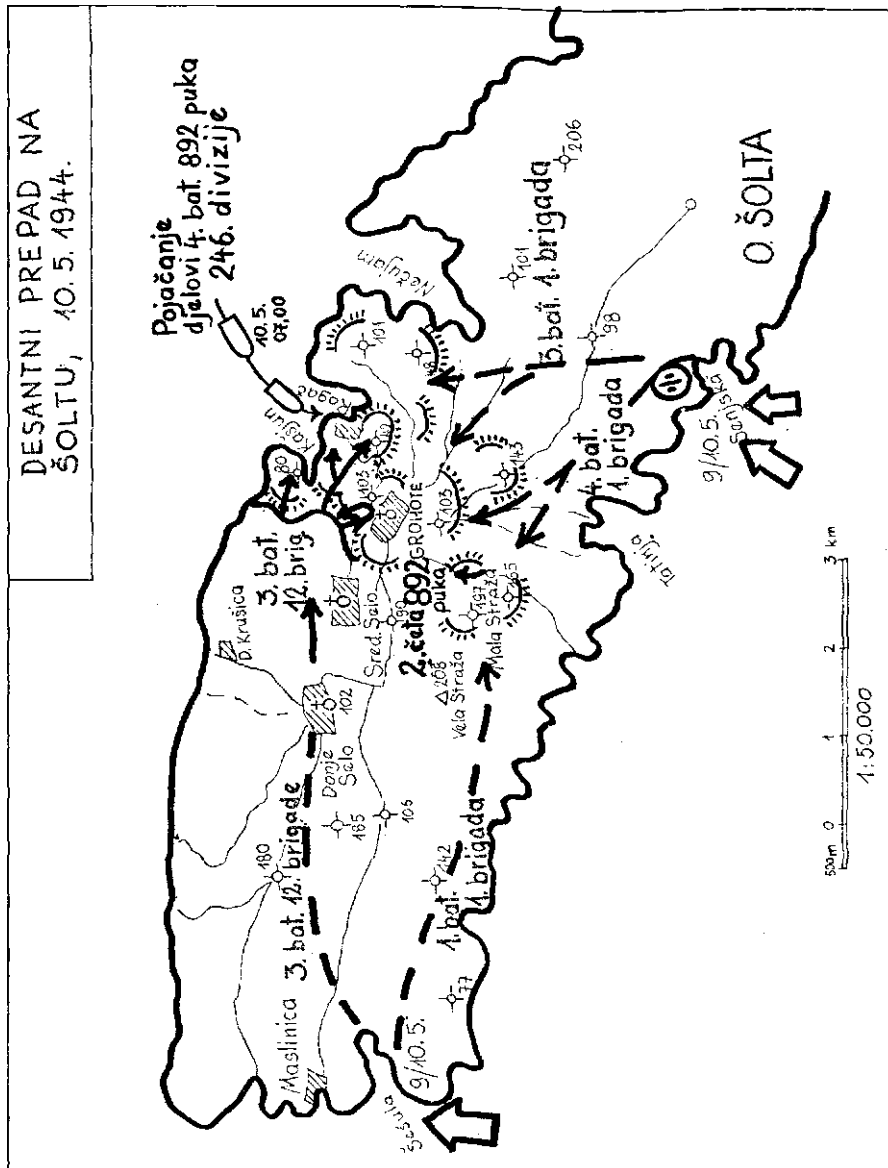
10. svibnja

Načelnik saniteta 26. divizije dr Vladislav Beljakov javlja Štabu 8. korpusa da su »jedinice smještene po kućama, bunkerima i šatorima«, da je za prvomajsko sanitetsko takmičenje prvo mjesto sa 7 bodova dobila 1. dalmatinska, a drugo mjesto sa 6 bodova 11 i 12. dalmatinska brigada.⁶⁴

Desantni prepad na Šoltu

Štab 26. divizije donio je odluku da sa snagama jedne ojačane brigade izvrši desantni prepad na Šoltu i uništi njemački garnizon u rejonu Grohota i Rogača. Na tim položajima, na Maloj straži (kota 197) u Grohotama i na kotama iznad uvala Rogač, nalazile su se dvije ojačane čete 892. puka njemačke 264. pješadijske divizije. Prije toga oko Grohota nalazila se jedna njemačka četa koju su u ožujku 1944. razbili britanski komandosi uz suradnju pripadnika NOP-a na Šolti, kada su zarobili 100 vojnika i 2 oficira.

Napad na Šoltu imao je za cilj da neutralizira sistem njemačke obrane i time osigura povoljnije pomorske veze Visa s kopnom. Prepad je izvela 1. dalmatinska brigada ojačana 3. bataljonom 12. brigade i minobacačkom četom 12. brigade, te baterijom topova od 75 mm 1. brdskog divizona 26. divizije. Jedinice su krenule s Visa noću 9/10 svibnja i iskrcale se bez otpora oko jednog sata 10. svibnja u uvalama Sešula i Senjska. Napadalo se u dvije kolone. U zapadnoj koloni, koja se iskrcala u uvali Sešula bili su 3. bataljon 12 i 1. bataljon 1. dalmatinske brigade. Dok je 1. bataljon 1. dalmatinske krenuo prema njemačkim položajima na Maloj straži (kota 197), 3. bataljon 12. brigade sa minobacačkom četom kretao se preko Donjeg i Srednjeg Sela, sjeverno od Grohota prema Rogaču. Sa 3. bataljonom bio je zamjenik komesara 12. brigade kapetan Dragan Granić. Treći bataljon imao je zadatak da likvidira neprijatelja na koti 103 i u uvali Rogač. Ostale snage 1. dalmatinske napadale su na Grohote i na položaje između Rogača i Nečujma. Artiljerija i avijacija

podržavali su napad. Prilikom podilaženja njemačkim položajima, pret-hodnica zapadne kolone sukobila se oko 4,30 sati sa njemačkom patrol-om, tako da su Nijemci saznali za prisustvo jedinica NOVJ i uputili na dva desantna broda pojačanje od 150 vojnika, koji su iskrcani nešto prije 7 sati u uvali Rogač, u trenutku kada je napad već počeo.

Artiljerijska priprema počela je u 06,00 sati, a avijacijska sa zakašnjenjem. Počeo je napad. Treći bataljon sukobio se odmah sa pristiglim njemačkim *pojačanjem* iz 4. bataljona 892. puka. Potopljena su dva njemačka broda. Prvi napad djelomično je uspio. Oko 10 sati na koti 80 iznad uvale Rogač poginuo je komandant 3. bataljona 12. brigade Ivan Dragobratović, rodom iz Metkovića, gdje je i sahranjen. Nijemci su vješto manevrirali i uvukli naše snage na žičane prepreke i minska polja, pa su naše jedinice pretrpjele velike gubitke. Drugi napad izveden je u 14,30 sati poslije artiljerijske i avijacijske pripreme. Zauzeti su Rogač i kota 22, ali napad na Grohote nije uspio. Treći napad se izvodi u 20,00 sati, ali bez rezultata. Nijemci se uporno brane iz bunkera opasnih minskim i žičanim preprekama, a podržava ih i artiljerija sa Giova. Napad je obustavljen i slijedi povlačenje na Vis. Gubici su obostrano bili veliki: njemački su iznosili 107 mrtvih i ranjenih, 52 zarobljena, a zaplijenjeno je 20 mitraljeza i druga oprema. Naši gubici: 40 mrtvih i 129 ranjenih. Prilikom povlačenja njemački torpedni čamci na, ulazu u višku luku potopili su bolnički brod »Marin II« s oko 60 ranjenika.

Za vrijeme borbi na Šolti na Brač se iskrcao minarski vod 12. brigade pod komandom Ante Maslova, ukupno oko 30 boraca. Oni su zajedno sa Bračkim odredom minirali cestu Nerežišće-Humac-Bobovišće i spriječili dolazak pojačanja njemačkoj vojsci sa Brača na Šoltu.⁰⁵

U akciji na Šoltu 3. bataljona 12. brigade imao je 14 poginulih na bojištu a 6 je stradalo na brodu »Marin II«, dok je 17 ranjeno. O pogibiji komandanta 3. bataljona potporučnika Ivana Dragobratovića, pjesnik Milan Andrić iz 12. brigade kasnije je ispjevao pjesmu »Palom komandantu«, u kojoj su i ovi stihovi:

»Zapovijesit zadnja to mu je bila,
I život jedar, što tek je cvao,
Rumena, vrela krv je oblila...
Komandant Ivo hrabro je pao!«

(Pjesma je objavljena u brigadnom listu »XII UDARNA«, broj 1, početkom studenoga 1944).

Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Tito izrazio je priznanje i zahvalnost svim borcima, komandirima i komesarima jedinica koje su »za vrijeme bojeva na otoku Šolti pokazali izvanrednu hrabrost i požrtvovanje, te zadali neprijatelju osjetne gubitke...«⁶⁶

10/11. svibnja

Njemačka avijacija je noću izvršila najveći zračni napad na Vis. Bombardiran je čitav otok, a glavni udari su izvedeni oko mjesta Visa i po brodovima u viškoj luci. Bombardiranje je trajalo dva sata i baceno je nekoliko stotina bombi. Najprije su bacane fosforne pločice za osvjetljavanje ciljeva. Nijemci su osim zapaljivih bombi usporavajućim padobranom s osvjetljenjem, stvarali raznovrsne svjetlosne efekte u

zraku. Čitav Vis je izgledao kao plamena buktinja. Protuavionska artiljerija NOVJ i saveznika dopunjavala je ovaj vatromet. Nanesena su veća oštećenja brodovima u viškoj luci, zgradama u Visu, na položajima oko mjesta i po otoku. Poginule su tri osobe, dok je veći broj ranjen.

27. svibnja

Prema naredbi Štaba 26. divizije za komandanta 3. bataljona 12. brigade postavljen je Petar Vukasović, dotadašnji zamjenik komandanta istog bataljona., Za zamjenika komandanta 3. bataljona postavljen je Bogdan Lukač, do tada komandir 3. čete 4. bataljona.

U Štabu 12. brigade za informativnog oficira brigade postavljen je Vojko Pavičić, a za obavještajnog oficira brigade Andrija Kuljiš. Dotadašnji obavještajni oficir 12. brigade Milan Dorotka postavljen je za obavještajnog oficira u Štabu 26. divizije.⁶⁷

Krajem svibnja

Štab 12. dalmatinske brigade imao je ovaj sastav: komandant—major Borko Arsenić, politički komesar—major Fabijan Trgo, načelnik štaba major Valentin Horvatić, pomoćnik komesara—kapetan Dragan Granić. Sekretar SKOJ-a brigade Ivo—Čića Marković, obavještajni oficir Andrija Kuljiš, informativni oficir Vojko Pavičić. Oficir OZN-e Cvjetko Regović, dotadašnji zamjenik komesara 3. bataljona. Intendant brigade Frane Sinčić. Referent saniteta brigade dr Silvije Altaras.

Pri Štabu 12. brigade radio je stalni podoficirski kurs. Nastavnici na tom kursu bili su Jurica Karmelić (istovremeno i komandir kursa) i Zvonko Rogozić.

Sastavi štabova bataljona:

Štab 1. bataljona: komandant—potporučnik Marko Đapić, politički komesar—kapetan Ljubo Stambuk, zamjenik komandanta—Roko Negodić zamjenik političkog komesara — Zorislav Sapunar.

Štab 2. bataljona: komandant—poručnik Mirko Jokić, politički komesar—kapetan Želimir Blažević — Žele. Zamjenik komandanta,—potporučnik Miladin Knežević, zamjenik političkog komesara—poručnik Nikola Regović.

Štab 3. bataljona: komandant—poručnik Petar Vukasović, komesar —kapetan Kazimir Vidan. Zamjenik komandanta—potporučnik Bogdan Lukač. Zamjenik komesara Jure Brzica, poručnik.

Štab 4. bataljona: komandant—potporučnik Đorđe Nikitović, politički komesar—kapetan Ante Stanojević — Toni. Zamjenik komandanta Luka Vučković, zamjenik komesara,—poručnik Marko Dragičević.

Svibanj

Čitav svibanj trajalo je majsko takmičenje iz svih djelatnosti života i rada jedinica 26. divizije. Prvo mjesto je osvojila, 11. dalmatinska brigada. Proglašena je »udarnom«.

Takmičenje je bilo organizirano i između bataljona u 12. brigadi. Prvo mjesto osvojio je 4. bataljon. Prelaznu zastavicu predao je u tvo-

mici sardina u Komiži komesar brigade, major Fabijan Trgo komandan-
tu 4. bataljona, potporučniku Đorđi Nikitoviću.

Početak lipnja

Početkom lipnja na Visu se nalazilo oko 13.500 partizana, i to kompletna 26. divizija sa četiri brigade, Stab Mornarice NOVJ, Štab IV pomorsko-obalskog sektora, obalna i druga artiljerija, pozadinske jedinice i ustanove.

Tada se na Visu nalazilo i oko 2.000 britanskih i američkih vojnika i to: 2 i 40. britanski odred komandosa, britanska 2. specijalna brigada, jedna američka borbena grupa i druge savezničke artiljerijske, pomorske i ostale jedinice. Gustina obrane na Visu iznosila je tada oko 150 boraca na jedan kvadratni kilometar.

Desant na Brač

Nijemci su 25. svibnja 1944. izveli zračni desant na Drvar, gdje su se nalazili Vrhovni štab NOV i POJ, CK KPJ, Izvršni odbor AVNOJ-a i savezničke vojne misije. Vrhovni komandant maršal Tito je 28. svibnja naredio Štabu 26. divizije da odmah poduzme ofenzivne operacije u cilju privlačenja njemačkih snaga u primorskom pojasu radi olakšanja situacija našim snagama u drvarskoj operaciji. Štab 26. divizije na osnovu naređenja Vrhovnog štaba, odlučio je da zajedno sa Mornaricom NOVJ i savezničkim snagama izvrši desant na otok Brač, najvažniji punkt u sistemu njemačke obrane na obalama Jadrana u srednjoj Dalmaciji i da se istovremeno savezničkim razaračima izvrši bombardiranje neprijateljskih položaja na Šolti. Drveniku i u rejonu Trogira i zračno bombardiranje rejona Splita, Omiša i Makarske kako bi se kod neprijatelja stvorio utisak o izvođenju pomorskog desanta širih razmjera na dalmatinsku obalu.

Na Braču se u obrani nalazio 2 i 3. bataljon 738. puka njemačke 118. lovačke divizije sa sredstvima ojačanja, i to: u rejonu Supetra bila je 11. i djelovi 13. čete 3. bataljona sa jednom baterijom od 75 mm 1. divizionu 668. artiljerijskog puka i dva protutenkovska topa 15. čete istog bataljona. U istočnom dijelu Brača oko Selaca i Sumartina bio je 2. bataljon 738. puka. Najjačim snagama bio je zapojsjednut i ujedno najbolje utvrđen rejon jugoistočno od Nerežišća i na Vidovoj Gori. Na kotama 622 (Klopotina), 648 (M. Visoka), 680, 710 (Gažul), 614 i 542 bile su raspoređene 12, 13, 14 i 15. četa 3. bataljona 738. puka ojačane jednom četom izviđačkog bataljona 118. divizije i 9. baterijom topova od 105 mm iz sastava 3. divizionu 668. artiljerijskog puka i sa dva protukolska topa od 75 mm. Baterija topova bila je postavljena u rejonu raskrsnice glavne komunikacije i puta koji vodi na Vidovu Goru. Na Vidovoj Gori (trig. 778) nalazile su se artiljerijska osmatračnica, i tri, desetine 13. čete. Komandno mjesto 3. njemačkog bataljona nalazilo se na istočnim padinama k. 622 (Klopotina). Komandant bataljona bio je kapetan Terner.

Baš na te njemačke snage između Nerežišća i Vidove Gore napadat će jedinice 12. dalmatinske brigade. Neprijatelja je podržavala dalekometna artiljerija s obale — osam baterija raspoređenih od Splita preko Omiša do Makarske.

Za desant na Brač određene su 1, 11. i 12. dalmatinska brigada, 1, 2. i 4. bataljon 3. prekomorske brigade, jedno odjeljenje protukolske čete 3. brigade i jedna baterija brdskih topova od 75 mm. Mornarica NOVJ angažirala je 44 plovna objekta, a saveznici 14 invazivnih brodova i grupu torpednih čamaca. Od savezničkih snaga još je angažiran jedan komando odred s oko 370 vojnika, jedna samostalna četa s oko 100 vojnika, dvije baterije (8 topova) od 87,6 mm i jedna baterija (4 topa) od 75 mm. Iz zraka je akciju podržavala jedna eskadrila savezničke avijacije tipa »spitfajer«. Ukupno su naše snage brojile oko 4.000 boraca, a protivničke oko 1800 vojnika.

U Štabu 26. divizije 29. svibnja održan je sastanak sa štabovima brigada na kojemu je izdata zapovijed za desant na Brač. Odlučeno je, da se najprije likvidira neprijateljsko uporište u rejonu Nerežišća, a zatim u rejonu Sumartina i Supetra. Napad je trebao početi 2. lipnja ujutru. Za osiguranje mjesta desanta angažiran je Brački partizanski odred. Napad se imao izvesti u tri kolone: zapadnu, sjevernu i istočnu. Zapadnu kolonu činila je 12. brigada ojačana jednom baterijom brdskih topova, jednim odjeljenjem protukolske čete 3. prekomorske brigade i 43. mornaričkim savezničkim komando odredom. Zadatak joj je bio da likvidira neprijateljska uporišta u rejonu jugoistočno od Nerežišća, a da nastupa pravcem Murvice — Vičja Jama (k. 660) — kota 680 — Klopotina (k. 622). Komandant je bio major Borko Arsenić.

Istočnu kolonu činila je 1. dalmatinska brigada koja je najprije osiguravala napad 12. brigade od pravca Sumartina, a onda, kada bude likvidiran neprijatelj kod Nerežišća, trebalo je da napadne Sumartin. U istočnoj koloni bila je i 11. brigada bez jednog bataljona, koji se nalazio u divizijskoj rezervi, u pozadini 12. brigade. Sjevernu kolonu koju su činili 2. bataljon 1. brigade i 1. bataljon 3. prekomorske brigade, imala je zadatak da osigura napad 12. brigade od pravca Supetra.

Iz Komiže je 1. lipnja u 21 sat krenuo drugi konvoj prema Braču, u kojemu se nalazila 12. brigada. Ona je bila ukrcana u tri saveznička invaziona broda tipa LCI. Nazivi brodova: »T«, »U« i »W«. Tri bataljona su iskrcana u rejonu Murvice, a jedan u uvali Planica.

O tome kako su pojedini borci 12. brigade doživjeli ovaj pokret od Visa do Brača, dajemo neka njihova sjećanja. Nikola Petrić iz 2. bataljona u svom dnevniku zapisao je ove riječi: »1. VI... Još nema užurbanosti izjutra, a oko 10 sati dođe naređenje za pripravnost. I zaista u jedan sat poslije podne krećemo put Komiže gdje se ukrcavamo u brodove, a u 7 sati ostavljamo Komižu i krećemo put Brača, gdje oko ponoći stigismo u Murvicu. Tu se iskrcasmo. Odmah produžujemo kroz selo i onom uvalom krećemo zapadno od Vidovice. Kolonu vodi načelnik Štaba brigade (major Valentin Horvatić, pr. N. A.) i komandant bataljona (poručnik Mirko Jokić, pr. N. A.). Zatim smo stigli iznad sela Pražnice, tj. do tzv. Bežmekovih kuća ...«^{F18}

Vesna, iz 3. bataljona, odlazak sa Visa zapisala je u bataljonskom listu »Naš glas«, broj 7. »Dan je svršavao kada smo krenuli, i noć nas je pratila. Ležali smo na palubi broda i razgovarali tiho, bez riječi, u mislima samo.. U noći putovali smo naprijed. Odjednom smo se pre-nuli. Kroz noć, kao kroz maglu, vidjeli smo obrise Brača, da zatim ubr-zo prispijemo u malu uvalu. Brod je stao. Sjene su se pokrenule, kroz noć, kroz tišinu čuli su se prvi koraci boraca na kopnu, na žalu... Pođo-smo naprijed, kroz noć, na Braču smo..«⁶⁹

U listu 1. bataljona »K pobjedi« drug Erceg iz 3. čete. sjećajući se te noći kazuje: »Lijepa je lipanjska noć obasjana mjesečinom i konvoj koji se lagano kretao po mirnim talasima prema neprijateljskom položa-ju, davao je krasnu sliku. Konvoj je stigao. U najvećoj tišini iskrcali smo se i smjesta se naša duga kolona uputila svom zadatku. Dan je os-vano. Granate našeg teškog oružja navjestili su neprijatelju dolazak osvetnika..«⁷⁰

Prema naređenju Štaba 12. brigade, raspored bataljona u napadu bio je slijedeći: 1. bataljon napada kotu 542 (na lijevom krilu borbenog poretka), 2. bataljon napada na Klopotino (k. 622), 3. bataljon napada na kotu 648 (M. Visoka), 4. bataljon na kotu 680 (nešto sjevernije od Korita). Saveznički komandosi nisu učestvovali u prvom napadu. Jedna eskadrila savezničke avijacije bombardirala je položaje njemačke arti-ljerije nešto prije 5 sati. Artiljerija je tukla k. 542 i k. 622. Napad je počeo oko 6 sati. Nijemci su pružili snažan otpor i nijedan bataljon nije uspio razbiti neprijateljsku obranu, najviše zbog jakih utvrđenja, min-skih i žičanih prepreka, otkrivenog zemljišta, radi čega su bataljoni po-vučeni na polazne položaje.

Štab brigade tada je samo sa tri bataljona napadao na kotu 648 i 680 a jednim bataljonom 3. na Vidovu Goru. U 12 sati izvodi se novi napad ali bez uspjeha, pa se jedinice povlače na polazne položaje. U 16 sati sa-veznički komandosi napadaju bez uspjeha na kotu 542 sjeverno od Klo-potina. Zatim slijedi ponovni napad na kotu 648 i 680. Borci se probijaju kroz minska polja i žičane prepreke, ali su jakom vatrom iz bunkera odbačeni. Dakle, prvi dan napada nije dao rezultate, a gubici su bili veliki. Iz svakog bataljona bilo je 20—25 izbačenih iz stroja.

Sjeverna kolona također nije postigla željene rezultate u pravcu Supetra, dok je istočna kolona imala nekih uspjeha, ali ipak nije likvidi-rala neprijatelja kod Sumartina i Selaca.

Trećeg lipnja nastavljaju se borbe. Štab 12. brigade je odlučio da se zauzme Vidova Gora i na to je angažirao svoj 3. bataljon. Dejstvovale su avijacija i artiljerija. Poslije žestoke trosaitne borbe zauzeta je Vido-va Gora, a nakon toga su dva saveznička aviona tukla Vidovu Goru, i to po našem 3. bataljonu. Na ostalom dijelu fronta uslijedio je napad u 18 sati i sa više manevriranja. Prvi bataljon obišao je sa sjeveroisto-čne strane k. 542, a 2. bataljon napadao je s istočne strane k. 710, dok je 4. bataljon napadao kote 648 i 680, a saveznički komandosi na kotu 622 (Klopotina.) Četvrti bataljon zauzeo je nekoliko bunkera na k. 643, ali je protunapadom odbačen. Saveznički komandosi izbili su na k. 622

ali su proitunapadom i oni odbačeni. Prvi bataljon s manjim dijelovima probio se u neprijateljske položaje, ali su ga Nijemci odbacili angažirajući dva laka tenka.

Pošto i ovaj napad nije uspio, Štab 26. divizije i Štab 12. brigade donijeli su odluku da se zbog velike iscrpljenosti jedinica i osjetnih gubitaka odustane od daljeg napada na tom sektoru.

Sjeverna kolona nije ni 3. lipnja postigla zapaženije uspjehe, dok je istočna kolona zauzela Selca i Novo Selo, ali nije oslobodila Sumartin.

Četvrtog lipnja 12. brigada vodila je sporadične borbe, istočna kolona ponovno je napadala prema Sumartinu.

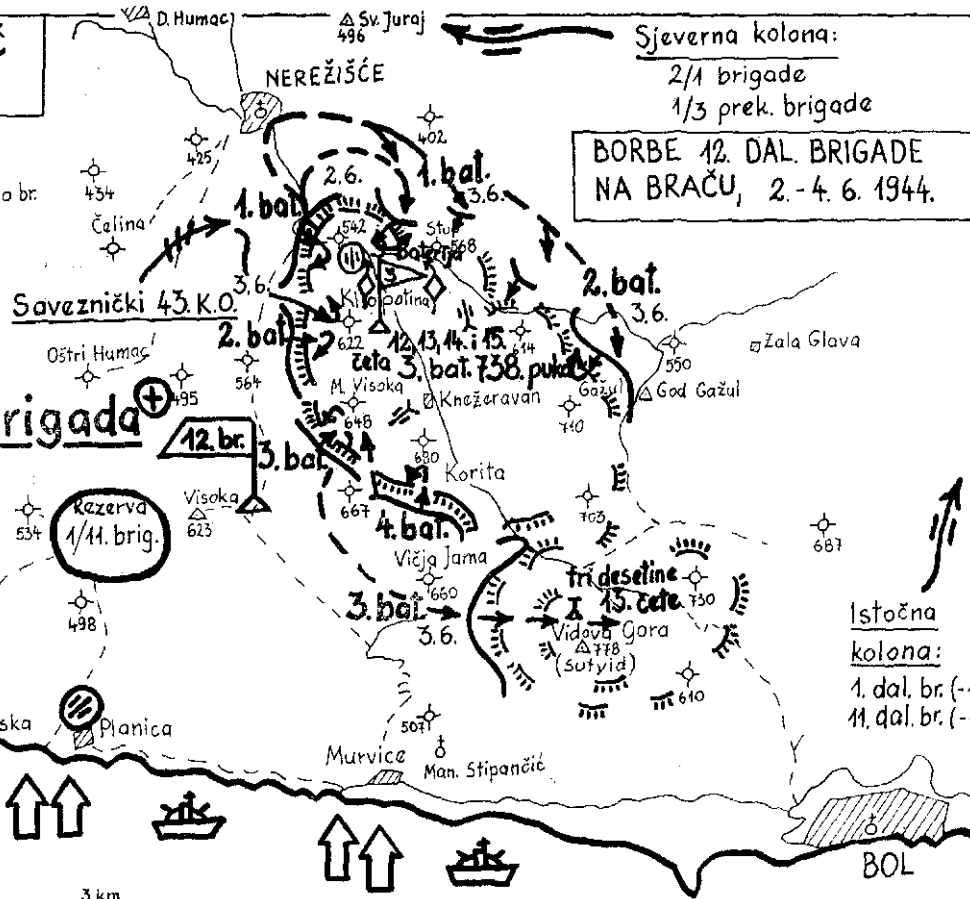
Štab 26. divizije je smatrao, da je osnovni cilj napada postignut. Saveznička komanda donijela je odluku da povuče svoje snage sa Brača i s njom je upoznala Štab divizije, sugerirajući mu da odustane od daljnjeg napada i jedinice povuče na Vis. Zapadna kolona — 12. brigada počela je povlačenje oko 12 sati. Na vrhu Vidove Gore ostao je 3. bataljon 12. brigade, koji se posljednji povukao. Povlačenje jedinica i ukrcavanje u brodove izvršeno je normalno i uredno. Na Brač su stigla neprijatelju nova pojačanja.⁷¹

O žestini borbi koje je 12. brigada vodila tih dana na Braču najjače posvjedočuju pisani radovi pojedinih pripadnika brigade a koji su očuvani. Već citirani Nikola Petrić, iz 2. bataljona govori o neuspjelom napadu njegove jedinice iznad Nerežišća, pa kaže: »Tog dana pred noć *opet je* jedan naš bataljon napadao čuku iznad Nerežišća i odjednom nasitane huka od haubica iz Bola, a iznad naših glava neprestani žvizdunci granata brze paljbe na čuku koju su napadali. Nebo se je orilo od tutnjave i ne znam kako je ijedan Nijemac mogao ostati živ... Pa ipak se čuka nije zauzela ni nakon tri uzastopna juriša, što su opet bili krivi vrsno izgrađeni bunker, opasani žicom i pred njima, šito je najgore za nas, posijane mine. Nakon pola sata prestaju topovi a vrše se operacije na čuki, ali neodlučno. Bliži se noć i mi dobijemo naređenje, kao i prvu večer, da se povučemo k štabu bataljona u zaklon, i tu prenoćimo. Bi naređeno da jedan vod ide napraviti demonstrativan prepad na neprijatelja, i to od druge čete na katu 710, a od naše čete na kotu 614... To bi izvršeno, *ali* skoro fatalno po jedan i drugi vod, osobito naš, koji je bio napadnut bacačima, te jedva srećom izvukoše žive glave zahvaljujući komandiru koji je, uvidivši situaciju, naredio uzmak...«⁷³

O toj zajedničkoj akciji Prvog bataljona koji je napadao sa sjeveroistočne strane na kotu 542, oko 1,5 km jugoistočno od Nerežišća i britanskog komando odreda, koji je napadao desno od njega na kotu 622 Klopotina, Mile borac Pratećeg voda 1. bataljona u bataljonskom listu »K pobjedi« piše: »Nešto najvažnije, tj. to da su u ovoj akciji učestvovali i saveznički vojnici, Englezi, i to odmah do našeg streljačkog stroja. Nisu samo tukli njihovi avioni, već su engleski vojnici, borci jurišali preko minskih polja, preko žičanih prepreka na bunkere, u kojima se ukopao zajednički neprijatelj. Na borce našeg bataljona to je ostavilo oduševljeni utisak...«⁷³

Prilikom polaska u napad na kotu 542 borci 1. bataljona prošli su kroz Nerežišće. U istom listu 1. bataljona, drugarica Vjera, borac 3.

DESANT NA BRAČ
1-4. 6. 1944.

Sjeverna kolona:
2/1 brigade
1/3 prek. brigade

**BORBE 12. DAL. BRIGADE
NA BRAČU, 2.-4. 6. 1944.**

Istočna kolona:
1. dal. br. (-1)
11. dal. br. (-1)

500m 0 1 2 3 km
1:50.000

čete, o tome piše: »Dobivši zadatak za novi napad, kolona kreće prema Cmijinom brdu. Put ka cilju vodio nas je kroz Nerežišće. Tišina. Sa puškom u ruci kreću borci naprijed. Približavamo se Nerežišću. Svima nam srce sada živilje kuca, u svima se bude iste misli: Što će slada narod koji nas svih pozna? Evo nas do prvih kuća, evo i žena. Borci su žedni. Naše žene svaka drži u ruci vodu ili vino, a pored nje stoji stolica sa kruhom i sirom. Uzimaju borci, naročito piće, jer već nekoliko sati nisu nakvasili svoja suha usta. Oduševljenim pokretima i poklicima zovu nas žene. Napadaju nas sa znatizeljnim pitanjima: Da li ćete nam ostati? — dojadio im je tuđinski jaram, željni su slobode... Moramo kretati dalje, čas napada se približava, rastajemo se od naših dobrih rodoljupkinja, koje nas teška srca puštaju. Nastojte da ih potučete, bile su njihove želje...«⁷⁴

Obostrani gubici su veliki. Neprijatelj je imao 350 mrtvih i 220 zarobljenih, izgubio je i jedan avion i dosta druge ratne opreme. Naši gubici: 67 mrtvih, 308 ranjenih i 14 nestalih. Nijemci su zarobili pukovnika Džek Cerčila i brzo ga prebacili u Split. Jedinice 12. brigade imale su 33 poginula i 118 ranjenih. Ukupno 20 rukovodilaca 12. brigade ranjeno je u ovim borbama, među kojima su bili Darko Pavišić, komesar minobacačke čete brigade, Dalibor Žižić, komandir 2. čete 1. bataljona, Ivo Gurdulić, komandir 3. čete 2. bataljona, Mijo Dulčić, komesar 2. čete 2. bataljona, Leše Alfirević, komesar 1. čete 3. bataljona, Luka Vučković, zamjenik komandanta 4. bataljona, Živan Mišetić, sekretar SKOJ-a 1. bataljona, Tomo Tomić, zamjenik komandira 2. čete 2. bataljona, Ivo Pavičić, zamjenik komandira 1. čete 2. bataljona, Ilija Bulajić, komandir 1. čete 3. bataljona, Luka Božanić zamjenik komandira druge čete 3. bataljona, Marin Aljinović, komesar 3. čete 3. bataljona i vodnici, odnosno vodni delegati, Petar Bralić, Tadija Radunović, Dinko Širković, Ivan Zamberlin, Veljko Martinović, Ivo Priličić, Martin Bavčević i Ante Jakovčević.

Štab 26. divizije dobio je čestitke za hrabro držanje svojih jedinica u borbi na Braču, i to od savezničkog komandanta »A« brigade Simonsa.

Prepadne akcije na Braču i Šolti

Sa Kupreškog polja 3/4. lipnja prebacio se avionom u Bari (Italija) vrhovni komandant NOV i POJ maršal Josip Broz Tito sa dijelom CK KPJ, Vrhovnog štaba i NKOJ, a odatle su se 6/7. lipnja britanskim razaračem »Blackmor« (Blekmor) i u pratnji razarača »Eggisford« (Egisford) prebacili na Vis, gdje su stigli rano ujutru 7. lipnja oko 02,00 sata i to u Komižu, pa u Podšpilje, u zaselak Borovik.

14. lipnja

Britanskim ratnim brodovima ujutru je iz Barija u Komižu stigao na razgovore sa maršalom Titom predsjednik kraljevske izbjegličke vlade dr Ivan Šubašić. Za pozdrav bio je postrojen jedan bataljon 12. brigade.

14. lipnja

Prvi vod 1. čete 1. bataljona pod komandom Jure Glasinovića iskrcao se u uvalu Vela Grčka na Braču i sutradan 15. i 16. lipnja postavio zasjedu neprijateljskoj patroli na cesti između Ložišća i Dračevice. Borba je kratko trajala, oko petnaestak minuta. Neprijatelj je likvidiran, a nakon toga se vod vratio u Velu Grčku i onda na Vis. Ubijeno je 12, a zarobljeno 17 njemačkih vojnika. Vod nije imao gubitaka.⁷⁵

14. lipnja

U previjalištu 12. brigade završen je srednji bolnički kurs, koji je polazilo 12 slušalaca, bolničarki, od kojih su 11 upućene u jedinice 12. brigade. U prekomorske jedinice iz 12. brigade su upućene slijedeće bolničarke: Vesna Vukasović, Marija Grbeša, Lela Baruh, Katica Luić i Katica Mrkušić.

17. lipnja

Na Visu je potpisan sporazum poznat kao »Viški sporazum«, između predsjednika NKOJ maršala Josipa Broza Tita li predsjednika kraljevske izbjegličke vlade dr Ivana Šubašića.

26. lipnja

Štab 26. divizije naredio je da se brigade ubuduće nazivaju kako su se zvale prilikom formiranja. Dotadašnja 3. brigada 26. divizije sada se ponovo naziva 12. dalmatinska narodnooslobodilačka brigada.

27. lipnja

Štab 26. divizije naredio je, da se od 1. srpnja organizira tromjesečno takmičenje po svim djelatnostima u jedinicama divizije. Svakog mjeseca trebalo je dostavljati izvještaje o rezultatima takmičenja.

Lipanj

Izašao je četvrti broj lista »K pobjedi«, koji je izdavao kulturno-prosvjetni odbor 1. bataljona 3. (12) brigade. U listu se govori o otvaranju drugog fronta, iskrcavanje saveznika u Normandiji, a dosta priloga je bilo posvećeno akciji na Braču, ali je sve pisano anonimno, što otežava utvrđivanje historijskih podataka. Borac iz 1. čete, s potpisom »N. N.« piše o jurišu svoje čete: »Dva dana i dvije noći vode se na Braču žestoke borbe. Borba je teška, ali se herojski držimo. Jurišali smo na utvrde i minska polja. Sve se pregara i korača uvijek naprijed. Ojednom su trojica drugova naišli na mine i izgorili kao žive baklje. Pri mjesecini njihova lica su zasjala kao da su od kovine. Neprijatelj je zbilja tvrd, ne da se do kraja. Naše borce to ništa ne smeta, ali neprijatelj je ipak smravljen i vrlo malo ih je živih tu ostalo...«⁷⁶

U lipnju 1944. izašao je sedmi broj lista »Naš glas«, koji je izdao kulturno-prosvjetni odbor 3. bataljona 12. brigade. Naročito je zapažen tekst, što ga je napisao Ante Tomas »Naš bataljon zauzima Vidovu Goru«, gdje se i ovo kaže: »Napad počinje u 9 i četvrt. Točno u 9 dignu se s

mora prve granate, koje su precizno gađale Vidovu Goru, tako da je sva bila u plamenu i dimu. Krenusmo u napad. Neprijatelj je još zbunjen. Poslije pola sata bili smo na gornjoj ivici planine. Juriš. Mitraljezi štekću. Nagazne mine okolo. Ošinuti našom odlučnošću digoše ruke na predaju. Jedanaest živo uhvaćenih i 22 što mrtva što teško ranjena, bili su rezultat našeg napada...« U listu se još govori o akciji sabiranja novca za ranjenike. Treći bataljon sakupio je 134.000 kuna. Vesna Ostojić iz 1. čete osvjetljava lik »partizanke Nede«, koja je »naučila da mrzi okupatora ...«¹¹

3. srpnja

Na Brač je stigla 2. četa 3. bataljona. Komandir čete je Zivko Drakulić, zamjenik komesara Ivan Rakela. Jedinice vodi komandant 3. bataljona Petar Vukasović. Četa se razmjestila na trigonometru 235 kod crkve sv. Martina, između Milne i Ložišća. Četa je informirana da se njemačka patrola u sastavu od oko 30 vojnika nalazi u pljački u Sutivanu. U zasjedu je otišao jedan vod i postavio se u rejonu Tusto brdo — kota 29, na 1,5 km istočno od Sutivana. Nijemci su naišli i upali u zasjedu. Razvila se borba. Tada je stigao kao pojačanje još jedan vod. Vodi se oštri sukob. Zarobljeno je 7, poginulo 6 i ranjeno 11 njemačkih vojnika. Smrtno je ranjen Ante Ivčević iz Pothumlja s Visa. Zbog nepažnje u rukovanju oružjem, ranjen je komandir čete Zivko Drakulić, a poginuo je komandir 1. čete 3. bataljona Sergio Mičeli iz Pučišća. On je došao na Brač radi izmjene borbenih iskustava. Slijedećeg dana četa se vratila na Vis.⁷⁸

11. srpnja

Na Brač je u akciju došla jedna četa 1. bataljona i jedna četa 3. bataljona. S njima je načelnik Štaba brigade, major Valentin Horvatić. Zasjeda je postavljena između Gornjeg Humca i Selaca. Rezultati nisu poznati. Čete su se vratile s Brača na Vis 12/13. srpnja.⁷⁹

Štab 26. divizije svojom naredbom odredio je rejone za izvođenje desantno-prepadnih akcija brigada na srednjedalmatinskom otočkom području. Prema tom naređenju, 12. brigada dobila je za desantno-prepadne akcije otoke Brač, Šoltu i Drvenik. Pošto je i 3. prekomorska brigada dobila rejon Brača, to su štabovi brigada trebali regulirati mjesto i vrijeme izvođenja akcija.⁸⁰

Svrha desantno-prepadnih dejstava na srednjedalmatinskom otočkom području je da se sukcesivno uznemirava neprijatelj, da mu se nanose gubici u živoj sili i borbenim sredstvima, da se sputava njegov manevar, ograničava aktivnost i prisiljava na pasivnu obranu. S druge strane kroz te akcije naše jedinice sticale su borbeno iskustvo, čeličile se u borbi, a u isto vrijeme rastao je borbeni duh i jačalo moralno raspoloženje boraca, dok se starješinski kadar usavršavao u komandiranju borbi i organizaciji sadejstva. Desantno-prepadne akcije izvođene su u složenim uvjetima okupiranih otoka, najčešće raseljenog stanovništva, prisustva jakih neprijateljskih snaga, ali uz punu pomoć tamošnjih partizanskih odreda, or-

gana i jedinica vojnopozadinske vlasti, partijske organizacije i ostalih organizacija NOP-a i stanovništva, koje je činilo sve da akcije što bolje uspiju.

14. srpnja

Na Brač je u akciju upućen 2. bataljon bez 1. čete.

13. srpnja

U interesu očuvanja zdravlja, jer se na Visu pojavio pjegavi tifus, naredeno je da se »u svim jedinicama ljudstvo ošiša pri glavi i tako redovito nastavi sa šišanjem«, a to je bilo povezano sa tromjesečnim takmičenjem koje je počelo 1. srpnja. Tako se u naredbi Štaba 1. dalmatinske NOU brigade od 13. srpnja 1944, pošto se dokazuje značaj te akcije i da bi se postaklo sve pripadnike jedinica, nalazi i ovo: »I Crvena armija je sva ošišana!«⁸¹

15. srpnja

Sredinom srpnja 1944. godine savezničke snage počele su napuštati Vis. U Italiju su otišli 2 i 40. britanski komando odred, pa 2. specijalna brigada, a 13. listopada otišao je i britanski 43. komando odred.

19. srpnja

U mjesečnom izvještaju referenta saniteta 26. divizije stoji, da se na Visu odvija tromjesečno takmičenje svih jedinica u osobnoj higijeni, što je bilo naročito značajno suzbijanje pojave pjegavog tifusa. Zatim se konstatira da se slično takmičenje odvija između jedinica NOVJ i savezničke vojske na Visu. Onda se utvrđuje, da se najviše osijeća nedostatak čarapa, da je u 12. brigadi održan bolnički kurs za 19 drugarica i da se za nepismene drži analfabetski tečaj.⁸²

21. srpnja

Na Braču se nalazi 2. bataljon sa komandantom bataljona poručnikom Mirkom Jokićem, ukupno 155 boraca. Zasjeda je postavljena kod Humca. Rezultati nisu poznati. Povukli su se na Vis 23. srpnja.

24. srpnja

Izviđačka patrola od 7 boraca s informativnim oficijom 12. brigade Vojkom Pavičićem nalazi se na Braču i upala je u njemačku zasjedu. Lakše je ranjen Vojko Pavičić.

25. srpnja

Organizadjsko-formadžski sastav 12. brigade:

Stab brigade, četiri bataljona, četa za vezu, minobacačka četa (sa 6 minobacača), pionirsko-ininnerski vod, straža, kuriri, brigadno previjalište, brigadna intendantura. Svaki bataljon ima: tri čete i jednu prateću četu. Svaka prateća četa ima dva teška mitraljeza, jedan bacač, dvije protutenkovske puške i dvije protutenkovske rakete tipa »pijat« i »bazuha«.

27. srpnja

Na Brač je upućena 1. četa 3. bataljona radi postavljanja zasjede. Jedan njen vod 3. kolovoza postavio je zasjedu na putu Mirce-Sutivan i napao njemačku kolonu od 23 vojnika. Ubijeno 17, zarobljeno 6 njemačkih vojnika. O toj akciji u bataljonskom listu »Naš glas«, Lameta iz 1. čete 3. bataljona je zapisao i ovo: »Čekamo ih već tri dana u zasjedi i napokon su napustili brlog. Ima ih oko 23. Nijedan ne smije živ izmaknuti. Šestorica su umakla naprijed. Bježe. Joja trči za njima, već je uhvatio jednoga i oborio ga na zemlju. Onda su uhvaćeni i ostali. Joja je ranjen. Natečena mu je glava, polako otvara oči. Drugovi ga nisu napustili...«⁸³

1. kolovoza

Za referenta saniteta 12. brigade postavljen je dr Nikola Jovanović. na mjesto dr Silvija Altarasa koji je stavljen na raspolaganje Sanitetskom odjeljenju Vrhovnog štaba NOV i POJ.

2. kolovoza

Po naredbi Štaba 26. divizije za operativnog oficira 12. brigade postavljen je kapetan Mate Grgičević.

6. kolovoza

Sa Visa je u Italiju otputovao vrhovni komandant NOV i POJ maršal Josip Broz Tito u posjet Vrhovnoj komandi savezničkih snaga u Sredozemlju. Maršal Tito se 12. kolovoza u Kazerti kod Napulja sastao sa predsjednikom britanske vlade Vinstonom Čerčilom. Iz Italije Tito se vratio na Vis 15. kolovoza.

9. kolovoza

Pod rukovodstvom načelnika Štaba 12. brigade, majora Valentina Horvatića na Brač je upućen 4. bataljon. Iskrcao se u uvalu Smrka, između Murvica i Milne. Izvršena su tri demonstrativna napada na neprijatelja u Supetru, u namjeri da ga se izazove da izađe iz garnizona. Ranjen je jedan Nijemac. Sutradan, 10. kolovoza neprijateljska patrola naišla je na patrolu 4. bataljona na koti 360 (Vrševica). Ranjena su četiri njemačka vojnika.⁸⁴

10. kolovoza

Na Šoltu se prebacila 1. četa 4. bataljona. Komandir čete Branko Uzelac, komesar Sime Matijašević. Došla je s Brača. Iskrcala se u uvali Stračinska, jugoistočno od Gornjeg Sela. Namjera je bila da se napadnu njemački vojnici, koji su iz Grohota često odlazili u pljačku po Gornjem Selu gdje nije bilo stanovnika, jer su ih Nijemci nasilno deportirali. Zasjeda je postavljena između Gornjeg Sela i Grohota, ali neprijatelj toga dana nije izašao u pljačku Gornjeg Sela.

11. kolovoza

Prva četa 4. bataljona postavila je zasjedu na mjestu zvanom »Rudine«, između Gornjeg Sela i Grohota. Između 9 i 10 sati osmatrač sa crkvenog

tornja je javio, da nailazi njemačka patrola u jačini od oko 30 vojnika. Zasjeda je postavljena u obliku potkovice. Jedan hrabri mitraljezac sa Korčule, Petar Joković postavljen je u granje velikog stabla smokve, točno na raskrsnici puteva kuda su njemački vojnici morali proći. Vatra je otvorena na znak pištaljke komandanta 4. bataljona poručnika Đorđa Nikitovića. Napadnuti sa svih strana i tučeni po cijeloj dubini puškomitraljezom sa smokve, neprijatelj je za 15—20 minuta potpuno potučen. Ubijen je 21 vojnik, a zarobljeno 5 njemačkih vojnika. Četa se odmah po danu prebacila na Brač. Major Valentin Horvatić javio je Štabu 12. brigade da je akcija na Šolti uspjela. »Što je izašlo vani sve je uništeno. Naš jedan mrtav... Bio je to baš onaj hrabri puškomitraljezac sa smokve, Petar Joković iz Vele Luke na Korčuli, najhrabriji borac, mladi skojevac iz 4. bataljona.⁸⁵

Istog dana, ostali dijelovi 4. bataljona na Braču su postavili zasjedu na više mjesta, na cesti Supetar—Nerežišće i Škrip—Dol.

14. kolovoza

Na viškom aerodromu svečano je proslavljena trogodišnjica narodnog ustanka u Dalmaciji. Tim povodom na aerodromu je izvršena smotra jedinica 26. divizije, u kojoj su učestvovala i jedinice 12. brigade. Na smotri je govorio dr Ivan Ribar, predsjednik AVNOJ-a i Vicko Krstulović, sekretar Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju.

Poslije mitinga održan je defile jedinica, među kojima i jedinica 12. brigade. Na čelu je bio komandant brigade major Borko Arsenić.

Pred vrhovnim komandantom maršalom Titom

Na viški aerodrom iz Italije, poslije razgovora sa britanskim premijerom Vinstonom Cerčilom, 15. kolovoza vratio se avionom vrhovni komandant NOV i POJ i predsjednik NKOJ maršal Josip Broz Tito. S njim je stigao i predsjednik kraljevske jugoslavenske izbjegličke vlade dr Ivan Šubašić. Za počasni pozdrav Vrhovnom komandantu na aerodromu je postrojena jedna četa 3. bataljona 12. brigade pod komandom Petra Vukasovića i komesara Kazimira Vidana. Bilo je to veliko priznanje i čast borcima i rukovodiocima 3. bataljona i cijeloj 12. brigadi.⁸⁶

18. kolovoza

Četvrti bataljon je na Braču. Istog dana 11 puškomitraljeskih odjeljenja ovog bataljona, oko 50 boraca, postavilo je zasjedu između Supetra i Stražišća (kota 169). Nijemci nisu došli. Tada je stigla obavijest da je oko 120 njemačkih vojnika došlo radi pljačke u selo Škrip, gdje se prije nalazila 3. četa 4. bataljona. Krenulo se prema Škripu i odmah napalo Nijemce. Četiri sata vođena je borba. Ubijeno je 30 njemačkih vojnika. Tada je neprijatelju stiglo pojačanje i 4. bataljon se povukao u pravcu Splitske i Postira. Naši gubici: 3 mrtva i 5 ranjenih. Među ranjenima je i komandant 4. bataljona poručnik Đorđe Nikitović. Zamijenio ga je Luka Vučković.⁸⁷

Oko 20. kolovoza

Cijela 26. divizija s Visa je krenula prema Braču, Hvaru i Korčuli. U toku plovidbe, na pola kanala konvoji su vraćeni u Vis. Saopćeno je, da je to bila »proba za posljednju ofenzivu«. Međutim, pokret 26. divizije izvršen je bez znanja i odobrenja vrhovnog komandanta maršala Tita, koji se nalazi na Visu. Cim je Tito saznao da je divizija krenula, naredio je da se odmah vrati i »dobro je izgrdio« Štab 26. divizije, naglašavajući da se ne smije ponoviti slučaj Drvara, gdje je načelnik Vrhovnog štaba general Arso Jovanović (ubijen je prilikom bijega preko rumunjske granice 1948. godine izjašnjavajući se za rezoluciju Informbiroa) iz Drvara izvukao i posljednju operativnu jedinicu i tako doveo u tešku situaciju obranu Vrhovnog komandanta i ostalih najviših rukovodilaca NOP-a za vrijeme njemačkog desanta na Drvar 25. svibnja 1944. godine. Na Visu je trebala stalno da bude jedna brigada radi zaštite Vrhovnog štaba i obrane otoka.⁸⁸

24. kolovoza

Na Braču je 3. četa 2. bataljona. Stigla je 18. kolovoza. Vodi je Ivo Gurdučić. Postavljena je zasjeda ispod kote 542 (Smiljino Brdo) kod Nerežišća, gdje su bili položaji njemačke vojske. U zasjedi je bilo 20 boraca sa 10 puškomitraljeza. U toku prethodne noći terenski radnici pokidali su telefonsku liniju između Nerežišća i Vidove Gore da bi izmamili njemačke vojnike iz utvrđenja. U trenutku kada se neprijatelj spuštao sa kote, napadnut je snažanom vatrom. Iznenađenje je bilo potpuno. Ubijeno je 37, a ranjeno 13 Nijemaca. Kod naših snaga nije bilo mrtvih niti ranjenih. Zasjeda se povukla u pripremljeni logor »Glava Nerežišća«.⁸⁹

25. kolovoza

Na viški aerodrom iz južne Italije prebacilo se jedno odjeljenje 1. eskadrile NOVJ, koja je bila pod britanskom komandom, u jačini od 4 lovačka aviona tipa »spitfire« a radi obrane otoka i podrške borbenim akcijama 26. divizije i ostalih snaga 8. korpusa.

31. kolovoza

Tog dana 26. divizija imala je pod svojom komandom 1, 11 i 12. dalmatinsku i 3. prekomorsku brigadu i ostale samostalne jedinice — ukupno 8.670 boraca i rukovodilaca. Od naoružanja, pored ostalog, imala je 146 minobacača i 251 mitraljez, što znači da je u pogledu brojnog stanja i naoružanja bila jaka gotovo kao ostale tri divizije 8. korpusa (9, 19 i 20. divizija). U operativnom pogledu Štabu 26. divizije bile su potčinjene — Artiljerijska grupa 8. korpusa sa 47 topova raznih kalibara i Grupa južnodalmatinskih otočkih odreda. Divizija je zadatke dobivala od Štaba 8. korpusa i Vrhovnog štaba NOV i POJ sve dok se on nalazio na Visu.⁹⁰

Kolovoz

U toku boravka na Visu, pri Štabu 12. brigade završila su tri tečaja za podoficire u trajanju od po 30 dana. U brigadnom previjalištu radio je niži sanitetski tečaj za četne bolničarke. U štabovima bataljona održa-

vani su puškarski i veterinarski tečajevi. Isto tako pri Stabu 12. brigade organizirani su kratkotrajni ideološko-politički kursevi za vodne delegate, zamjenike i političke komesare četa.

Izašao je osmi broj lista »Naš glas« koji izdaje kulturno-prosvjetni odbor 3. bataljona. Posvećen je trogodišnjici ustanka naroda Dalmacije, o čemu u uvodniku piše Andrić — borac 2. čete. Ondje je i nekoliko priloga o izvedenim zasjedama na Braču. Politički komesar 2. čete opisuje Titov dolazak na Vis 15. kolovoza poslije razgovora sa Čerčilom u Italiji — »Vidio sam Tita«. ⁹¹

Kraj kolovoza

Posljednjih dana kolovoza vrhovni komandant maršal Tito naredio je Stabu 26. divizije da oslobodi Brač. Taj je trebalo zadatak izvršiti bez 12. brigade, jer je ona trebala ostati na Visu za zaštitu Vrhovnog štaba NOV i POJ, CK KPJ, AVNOJ-a i drugih institucija. U tom smislu Stab 26. divizije 1. rujna izdao je zapovjed. Međutim, od toga se odustalo pošto se njemački bataljon obalskih lovaca »Brandenburg« 3. rujna iskrcao na Brač, a 6/7. rujna na Hvar, što je izmijenilo početnu situaciju oko oslobođenja Brača i Hvara. Kasnije će 12. brigada biti upućena na Brač, a u zaštitu Vrhovnog štaba će ostati 3. prekomorska brigada. ⁹²

U skladu sa Titovim naređenjem o oslobođenju Brača, u Stabu 26. divizije i u štabovima brigada počele su neposredne pripreme za oslobođenje srednjedalmatinskih otoka, kako bi se ometalo izvlačenje njemačkih snaga sa Balkana i Dalmacije.

1. rujna

Na Vis je iz Italije počela pristizati 1. tenkovska brigada NOVJ. Ukupno je stiglo 56 lakih tenkova tipa »stjuart«. Brigada će biti pod komandom Vrhovnog štaba, ali je za operativne zadatke u oslobođenju srednjedalmatinskih otoka stavljena pod 26. diviziju. Prva tenkovska brigada će učestvovati u svim većim akcijama od Brača do Ilirske Bistrice, često puta ojačavajući napadni borbeni poredak 12. dalmatinske brigade. ⁹³

3. rujna

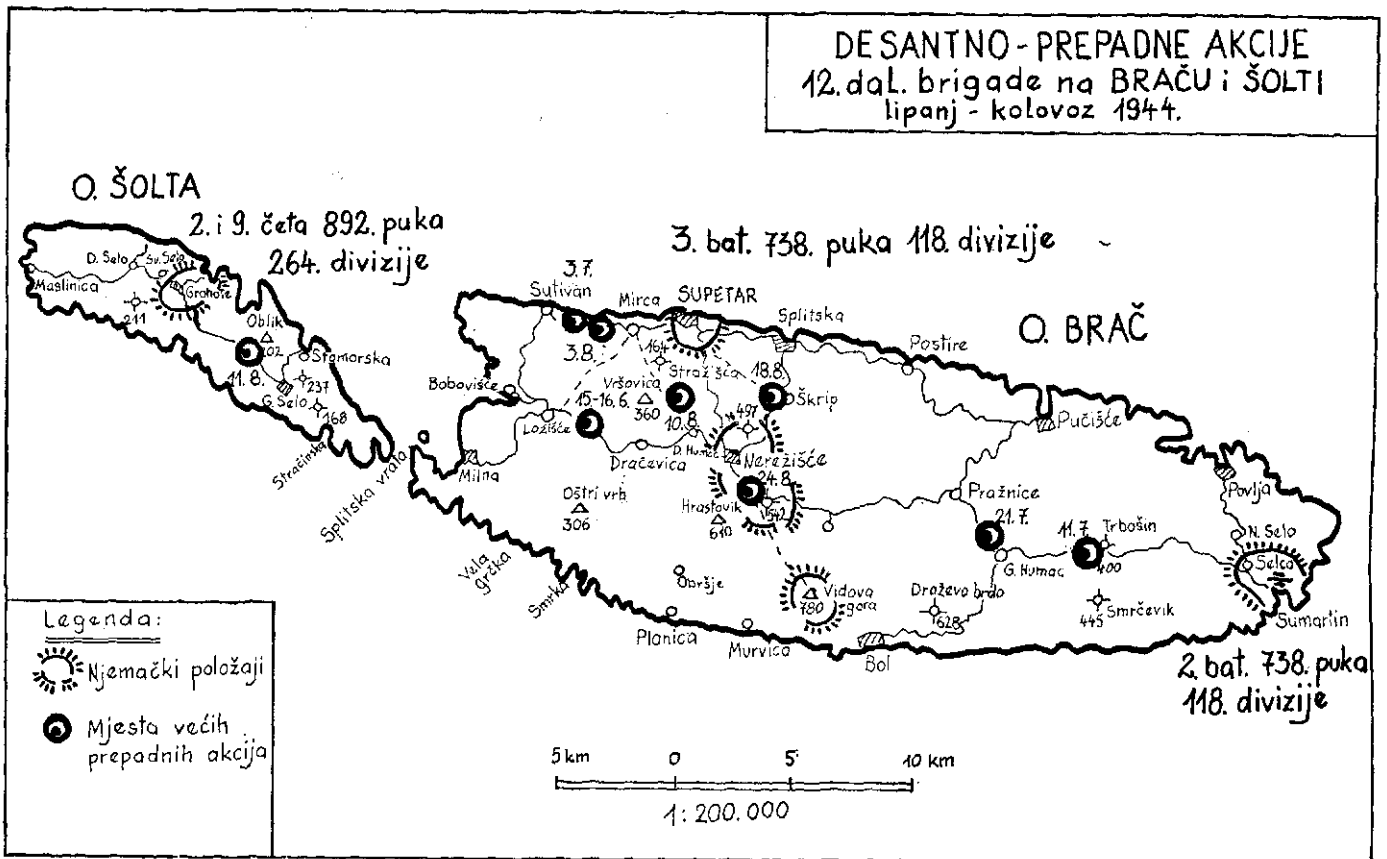
Na Brač se iskrcao jedan bataljon njemačkih obalskih lovaca »Brandenburg« i poslije akcije prečešljanja povučen je noću 6/7. rujna na Hvar, pa je radi toga uslijedio napad 1. dalmatinske na njemačke snage na Hvaru, koje su tučene kod Starog Grada i Jelse.

5. rujna

S otoka Brača počelo je povlačenje dijelova 738. puka njemačke 118. lovačke divizije. Oni su najprije napustili položaje na Vidovoj gori, a noću 10/11. rujna i Nerežišće i povukli se u Supetar. U rejonu Sumartina su ostali na ranijim položajima. ⁹⁴

Prestrojavanje njemačkih snaga na Braču bilo je u skladu sa njemačkom odlukom o povlačenju iz Grčke i s isturenih točaka na Jadranu. Međutim, to još nije značilo da Nijemci namjeravaju potpuno napustiti

DESANTNO - PREPADNE AKCIJE
12. dal. brigade na BRAČU i ŠOLTI
lipanj - kolovoz 1944.

dalmatinsku obalu. Ta će odluka biti donesena tek sredinom listopada 1944. godine, pošto će prethodno pretrpjeti teške gubitke na srednjedalmatinskim otocima.

7. rujna

Maršal Tito izdao je zapovijed o predstojećim odlučujućim borbama za oslobođenje Jugoslavije, tj. za početak odlučujućih operacija za konačno oslobođenje zemlje. U zapovijedi maršala Tita, pored ostalog piše:

^Nastaju posljednji odlučujući bojevi. Oko 25 krvožednih njemačkih divizija, koje su se sakupile sa svih strana Balkana na teritoriju Jugoslavije, hoće da izbjegnu zasluženu kaznu i da pobjegnu iz naše zemlje. Udarajte nemilosrdno po neprijateljskim kolonama, uništavajte njegovu silu.. K⁹⁵

Ta zapovijed maršala Tita važila je i za 26. diviziju i za njenu 12. brigadu.

S akcijom izvedenom kod Ncrežišća na Braču 24. kolovoza prestale su desantno-prepadne borbe koje je na Braču i Šolti vodila 12. brigada (Skica br. 4). Počele su neposredne pripreme za konačno oslobođenje srednjedaknatinskih otoka.

Ovime je završena jedna izvanredno značajna etapa u povijesti 12. dalmatinske narodnooslobodilačke brigade. Ona se gotovo poklapa i sa jednogodišnjim postojanjem 1. otočke—12. dalmatinske brigade. Brigada se priprema da s Visa krene u ofenzivu za oslobođenje Dalmacije.

Dok se 12. brigada nalazila na Visu vodila je borbe na Korčuli, Braču i Šolti, pa je u tim akcijama i u toku bombardiranja Visa od strane njemačke avijacije i rataih brodova — imala 64 poginula i 187 ranjenih, i to:

1. bataljon je imao 14 poginulih i 43 ranjena,
2. bataljon — 10 poginulih i 31 ranjenog,
3. bataljon — 26 poginula i 19 ranjenih,
4. bataljon — 13 poginulih i 54 ranjenih i prištapske jedinice — 3 poginula i 10 ranjenih.

Bili su to veliki gubici koje je od 1. siječnja do 11. rujna 1944. godine pretrpjela brigada.

Od svog osnivanja, to jest od 15. rujna 1943. do 11. rujna 1944. godine jedinice 12. brigade su imale 79 poginulih i 195 ranjenih boraca i rukovodilaca.

U borbama na Korčuli, Braču i Šolti od 1. siječnja do 11. rujna 1944. godine jedinice 12. brigade nanijele su neprijatelju slijedeće gubitke:

ukupno je izbačeno iz stroja 810 neprijateljskih vojnika i oficira, a od toga su ubijena 467, ranjeno je 28 (nepotpuni podaci) i zarobljeno 315 vojnika.

Naime, od 15. rujna 1943, odnosno od svog osnivanja do 11. rujna 1944. godine jedinice 12. brigade nanijele su neprijatelju slijedeće gubitke: ubijeno je 511, ranjeno 51 i zarobljeno 33 vojnika i oficira, što znači da je ukupno izbačeno iz stroja 894 neprijateljska vojnika i oficira.

Bio je to značajni uspjeh, što ga je do tada postigla 12. brigada, to jest u vrijeme prije nego što je krenula u završnu ofenzivu za oslobodjenje Dalmacije.